

DILJEM DOMOVINE

Diljem domovine

1874—1934

Dr. Ante Cividini

II.

Čuli ste, gdje Fenelon kaže, da je Bog usadio ljubav u ljudska srca. To znači, da je ljubav čovjeku prirođena. Čovjek donosi ljubav kao prćiju na svijet, i ovdje se ona malo po malo otkriva i razvija, sve prema odnosu čovjeka sa životnom zajednicom njegovom.

U početku je taj odnos taman, nesvjjestan, s toga je i ljubav tamna, nesvjesna. Čovjek je najprije dijete, koje svakodjelovanje (akt) životne zajednice prima (recipira) u strojstvu (mehanizmom) svojih čutila i na nj se osvrće (reflektira) isto tako, kao i biljka, kada je dotakne zraka sunca, kap rose ili što drugo. Na svaki akt životne zajednice dijete odgovara (reagira) pokretima svojih ustroja. Prema tomu, kakvi su i koliki ti pokreti, možemo lako prosuditi, kako su čutila primila izvjestan akt životne zajednice. Samo po tim pokretima možemo govoriti o dojmu, što ga proizvodi životna zajednica dječija. I ako na taj dojam samo čutila daju svoje očitovanje, te samo tako izriču svoje simpatije ili antipatije, onda je posve očvidno, da dijete za sebe i za životnu zajednicu svoju ništa ne zna. Is toga je potpuno opravdano, da se takovu djetetu kaže »ludo dijete«. No to je samo u početku njegova života. To je samo onda, dok je svijest djeteta čisto receptivna i dok su dojam i izražaj tukove svijesti čisto refleksivno-mehaničke naravi.

U onom času, kada dijete počne spoznavati životnu zajednicu svoju, postaje ono sposobno da vrijednost svoga odnosa s njome ocjenjuje i da na osnovu toga za predmetima i pojavnama životne zajednice žudi ili od njih zazire. Činioći (faktori) životne zajednice, a to su: tlo, voda, uzduh, svjetlo, toplina, bilje, životinje i ljudi, djeluju sada na dijete kvalitativno i kvantitativno drukčije. Na njih se dijete ne osvrće samo pukim čutilima nego još više snagom svijesti svoje. Dijete nije više »ludo«, a svijest njegova nije više tek »receptivna«, pa prema

tome i dojmovi i izražaji svijesti nijesu samo »refleksivno-mehaničke« naravi. U svoj odnos sa životnom zajednicom dijete unosi vlastitu volju svoju te na osnovu toga postaje svjesnim dijelom životne zajednice svoje, dakle činiocem, koji ima pravo da i on na drugoga djeluje. No to njegovo pravo nije još potpuno. Ono je još suviše vezano i sputano odnosom s drugim činiocima životne zajednice. I upravo ta sputanost i vezanost čini, da dijete s vjeno očituje svoje osjećaje u odnosu sa životnom zajednicom svojom. Za očitovanje tih osjećaja daje djetetu dovoljno građe onaj krug objekata, koji se nalaze u prvoj životnoj zajednici njegovoj, a na koji upravlja s vu pažnju svoju i s vu ljubav svoju. U taj krug objekata spadaju: majka, otac, braća, sestre, drugovi, služe, susjedi, kolijevka, soba, hodnik, kuhinja, izba, kuća, dvorište, vrt, ulica, trg, mjesto, polje, livada, gora, rijeka i t. d. Na svakom od tih mjesta ima velik broj živih i neživih predmeta, uz koje i s kojima dijete provodi tjelesni i duševni život od poroda do navršene šeste godine. Tu prvu životnu zajednicu čovjekovu zovemo dom.

Svi živi i neživi predmeti doma živo se i snažno doimaju dječije svijesti. Svaka, ma i najneznatnija stvarca u domu ima za dijete izvjesnu vrijednost, koja u duši njegovoj uzrokuje ili žudnju ili zazor u raznim stepenima jačine. Normalna jačina žudnje, koju uzrokuju svi predmeti doma zajedno i skupno, ostavljaju u dječjem biću neizbrisive tragove, koji su živi i onda, kada je dijete daleko od doma svoga.

Ako ti predmeti kao dijelovi doma (ili prve životne zajednice) imaju toliku moć, koje li čudo, da se na krilima te moći prvih šest godina dječijeg života izgrađuje sadržina duše veća nego ikada poslije! Koje li onda čudo, da uzgojitelji i učitelji u tolikoj mjeri raspravljaju o golemoj uzgojnoj vrijednosti domova! A koje li čudo, da pjesnici i prijavljači posebne stihove i posebne stranice svojih djela posvećuju domu, toj prvoj kolijevci, tome prvom ognjištu o pčečovječanske ljubavi!

Jedno je dakle jasno. Ljubav, koju je Bog usadio u naša srca, javlja se prvi put u domu na anđeoskom krilu premile majke. Tu se ona razvija do one svjesne snage, koja

Lasno prekorača potoke, bregove,

S posmjehom prodire goleme jazove,

Uvijek se ponavlja kao hidre glava,

Sa žitkom se bori, smrću poigrava.

Ona se u nike spone ne usteže,

Nju nit mjera, prostor, vrijeme niti veže:

Već kad jurve ovdje isteće joj doba,
Vilotom silom vlada preko groba.

(Dragutin Rakovac)

Dom obuhvata život od kolijevke do škole. U domu se život rađa kao zora bijelog dana pa postaje kao i dan sve zorniji, jasniji i svjesniji. U tom ga prirodnom i duhovnom razvoju pomažu i podižu prvi činioci životne zajednice. Iza toga dijete prelazi krug prve životne zajednice i dolazi u dotik sa živim i neživim predmetima većega opsega. Sada odnos postaje sve stvarniji i promišljeniji, interes sve jedriji i življi, spoznaje, čutnje i žudnje postaju sve jače i trajnije. Sadržina dječje svijesti sada je tolika, da je treba pregledati, ispitati i urediti. To će učiniti svjesni i nesvjesni činioci životne zajednice: škola i crkva, sela i ljudi, humci i šume, staze i drumovi, knjige i slike, pjesme i priče. To je drugi krug objekata, kojima je upravljena aktivna svijest i ljubav dječija. To je druga životna zajednica čovjekova, kojoj dajemo ime **z a v i č a j**.

Sadržaj dječje svijesti pun je elemenata onih spoznaja, koje dom svjesno i nesvjesno namiče. Te elemente valja ispitati, probrati i odrediti, da od njih uz mogne zavičaj stvarati uredenu i sustavnu sliku o životu i svijetu.

U odnosu sa zavičajem čovjek proživljuje najljepše časove svega života svoga. Tu se prvi put javlja smisao i osjećaj za ljepotu zavičaja. Taj smisao i osjećaj zameće u duši mlada čovjeka prve pomisl i prve težnje o vrijednosti i sreći zavičaja. To je ideal mlada čovjeka, pa stoga nastoji da ga očituje i riječju i djelom. Mlad čovjek veliča svoj zavičaj pjesmom, a prozom prikazuje ljepotu njegovu. Iz ostataka drevnih zdanja, tornjeva i kula domišlja duša njegova fabulu za kompoziciju epskoga djela. A mašta njegova hiti obrežjem i dolom, potokom i vodom, spušta se u dubine ponikve i ponora, penje se uz pećine i stijene, i svagdje, svagdje traži izvore prošlosti zavičaja svoga. Tako, evo, zavičaj osvaja mlađahnu dušu čovjekovu i čitavom je snagom priteže k sebi, a ona se nježno i voljko privija k njemu, i više se nigda od njeg otkinuti ne da. Ni onda, kada je ona daleko od njega. I onda ostaju neizbrisivi tragovi snage njegove u cijelome biću njezinu. I što je čovjek od zavičaja svoga dalje, to su ti tragovi življi i življi. Najživlji tragovi uzbuduju krv, a ova hiti u mozak, u srce, te se čitavim bićem prelijeva kao neka slatkoća i gorkost u istome času. A od toga se u duši pomalja nešto nejasno, nevoljko i bolno, a to je čežnja za zavičajem (Heimweh).

Sve je to dokazom, da se prva čovjekova ljubav intenzivno i ekstenzivno podigla. Ona se sada kreće u proširenom krugu

pomisli i spoznaja i stalno se veže sa svjesnim težnjama duše, koja nastoji da sve objekte spoznaja svojih potpuno dostigne. Prevalivši tako granice prve životne zajednice ova druga ljubav nije konačna, nije svršena. Ona se upućuje za novim objektima, koji čine treći krug životne zajednice, a koji krstimo uzvišenim imenom **domovina**.

U ovom krugu ljubav čovjekova nije upravljenja samo na žive i nežive predmete. Ona prelazi granice njihove tvarnosti i zalazi u svijet duhovni. Domovina obuhvata velike dimenzije života u prostoru i vremenu i pruža sve opsežnije i zamršenije slike života. S jedne strane rijeke i polja, gore i more, sela i gradovi, životinje i ljudi uvećavaju tvarni dio domovine. S druge strane znanja i vještine obogaćuju duhovni dio njezin. Sada se otvara i knjiga domovinske povijesti, koju svojim sadržajem oplođiše borba i sloboda, vjera i prosvjeta, misao i djela, značaj i junaštvo, mrtvi i živi, ponos i slava. Domovina je prirodna i društvena zajednica, koja stvarno i duhovno živi svojim osobitim životom i s toga je ona stvarno i duhovno u prostoru određena. Domovina ima svoje tlo, svoju vodu, svoj uzduh, svoje svjetlo, svoju toplinu, svoje bilje, svoje životinje i svoje ljude. Ali ona ima i svoj početak i svoj razvitak, a to znači, da je ona i u vremenu stvarno i duhovno određena. Ona živi na istom prostoru od prvoga pretka do posljednjeg potomka i za svakoga u tom nizu postoji ona u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Željeznicom od Zagreba do Sušaka

Dr. Milan Šenoa, Zagreb

(Svršetak.)

5 km, Delnice (D), 730 m vis. Pruga se drži južne strane mesta, koje se prostrlo poput diagonale polja duljinom ceste, koja se dalje spušta prema S do Marije Trošta pa dolazi u Brod na Kupi; razlika u visini između Delnica i Broda iznosi ravno 500 metara; na S se pokazuju posljednji put Kuželjske stene, a sa zapada zakružiše Delničko polje Veliki Drgomalj (1153 m), Veliki Tumac (1038 m) i Veliko Rebro (962 m). Na Z od Delnica prostire se vrlo šumovit kraj, koji je pripadao knezu Thurn-Taxis, šuma je vrlo lijepo držana, šumske ceste vode u svaku veću parcelu; na Z je Delnicama Crni lug, nad njim Smrekovac i Risanjak (1528 m) sa planinarskom kućom; Delnice su u novije vrijeme postale znatno izlazište za planinarske partije, ima dobar hotel i velik park; osobito ljudi iz Primorja vole dolaziti ljeti u Delnice. Pruga ostavlja Delnice, prelazi dva put

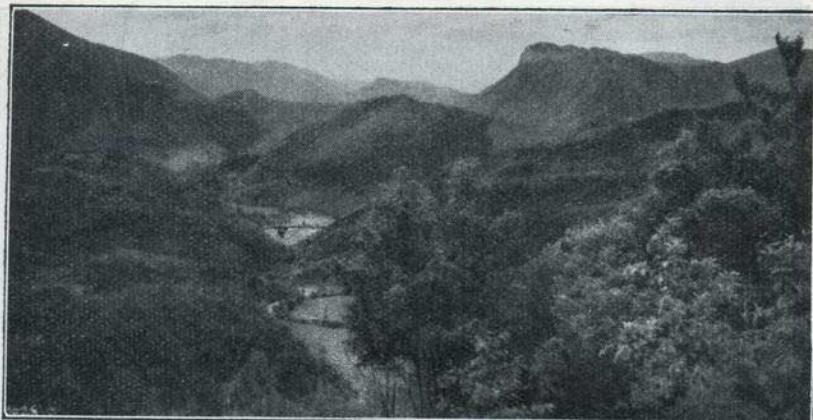

Foto: Lj. Griesbach

Pogled iz Skrada na dolinu Kupe

Lujzinsku cestu, pa je ostavlja u dolini na Z; ulazi i opet u veliku šumu, dok cesta ostaje mnogo niže. Lujzinsku cestu sagradio je početkom XIX. vijeka general Vukasović, ali je već prije, za francuske vlade postojao plan za tu cestu, a nešto je bilo izgrađeno od kapetana Charpentiera. Pruga čini oštiri zavoj, primakne se posljednji put cesti, onda se otvara najprvo vidik na kamenu glavu Risnjakovu, a onda duboko dolje na Lokvarska polje.

9 km, Lokve (D), 802 m vis. Sa postaje do mjesta ima nešto preko kilometra prijekoga puta; Lokve su izlazište na Risnjak preko Mrzle Vodice i Medvedih vrata; pruga se diže još više, odma iza postaje dolaze dva prodora, kod jednoga je izvađeno 55.000 kub. m, a kod drugoga 48.000 kub. m kamenja; tu na l. primiče se opet pruzi Karolinska cesta, koja je unakrštavala cestu kod Vrbovskoga, pa ide sa prugom, nešto više paralelno, dok se jedan njezin ogrank, prešavši ispod pruge u malom tunelu, ne spušta prema Lujzinskoj cesti; u tom su se tunelu, od godine 1875. do danas stvorile male zanimljive sige; Karolinska cesta dolazi sa JI od Mrkoplja i sela Sungari, gdje su Cigani nekad palili ugljen za rudnike i peći u Homaru kod Lokava i u Fužini; pruga zakreće i s nova ulazi u dvanaesti tunel nazvan Bukovac (dug 88 m), onda zakreće prema JZ, tu se pruža lijep, ali posljednji pogled na Lokve i Risnjak, dolazi visok prodor, a onda ulazi pruga u trinaesti tunel Sleme (dug 305 m), prva trećina toga tunela je uzlazna, a druga i trećina su ravne: ova je ravan najviša točka nad razinom morskom te iznosi po točnoj niveli 836.231 m. Na južnoj strani tunela pokazuje se skroz planinski značaj okoliša, nestalo je posve šume, a planinski izdanci prekriveni su bujnom travom, ljeti alpinskim cvijećem, a zimi pokrila bi nepro-

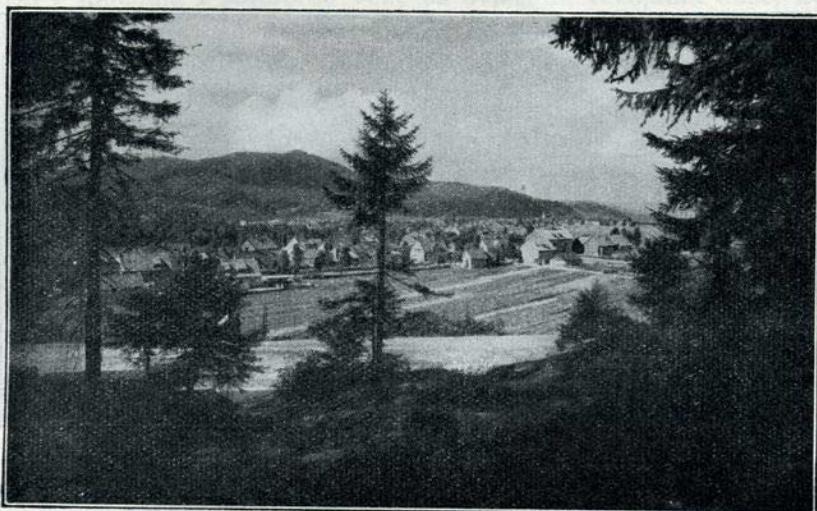

Foto: Lj. Griesbach

Pogled na Delnice

krčiva gromada snijega svu prugu, da nema kamenih visokih snježnih brana, koje su sagrađene s obje strane, po iskustvu od mnogo godina. Karolinska cesta opet krsti prugu pa se sjedinjuje sa ostatkom stare Karolinske ceste, koja prati novu naporedo u nešto višoj dolini; lijevo na cesti je Belo selo ispod vrha Slavice (1120 m), a onda, prešavši cestu, ulazi pruga na Vratarsko polje.

7 km V r a t a (D), 770 m vis. Već se odavle vidi na JI Bitoraj, na desno se proteže paralelno sa prugom mjesto sa starom napuštenom tvornicom pokućstva od savinutoga drva i pilana. Selo se nastavlja 2.5 km pa se posve veže sa Fužinama. Ovdje je ušla pruga a karbonske naslage, ali na čas prekida te stare naslage vapneni prođor Jama, kojim pruga prelazi iz Vratarskog polja u najsjeverniji dio ovdje neravnog Ličkoga polja; taj je prođor 500 m dug, 28 m dubok, a 58000 kub. m kamena izvezoše iz njega. Iza toga prođora pokazuje se 7 km dugo, a na jugu 3 km široko Ličko polje, okruženo sa istočne i južne strane Bitorajem (1385 m), Viševicom (1428 m) i Kobiljakom (1087 m).

4 km, F u ž i n a (D), 728 m vis. Pruga prelazi Fužinarku ili kako je poslije zovu Ličankom viaduktom sa dva otvora po 35 m, a visokim 25 m, podno je viadukta vodovod, gdje para tjera vodu, koju dobiva filtriranu iz Fužinarke malim tunelom u rezervoar, koji drži 200 kub. m vode, a parna jaka makina diže vodu dalje u krajeve, koji su sasma bez vode, u Lič, gdje rezervoar drži 50 kub. m, onda na Plase sa r. od 200 kub. m. na Meju sa r. od 250 kub. m. i na

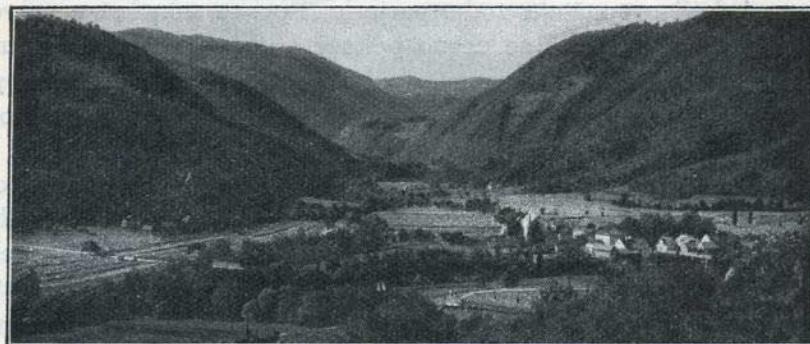

Foto: Lj. Griesbach

Brod na Kupi

Škrljevo sa r. od 300 kub. m vode; od Fužine do Škrljeva vodi dakle vodovod čistu vodu u cijevima od 0.1 m promjera, a ide uz prugu, gdje je prekrit balvanima ili gvozdenim pločama. Fužinarka izvire 3 km povrh Fužine, ulazi u Ličko polje, drži se na čas njegove istočne strme strane, onda zakreće prema jugu. Fužina je već od nekad znamenito ljetovalište riječkih Hrvata. Pruga obilazi u velikome luku dolinu, prislanja se uz brdo Zvrijak (958 m) u lijepoj crnogorici, a onda dolazi, dižući se na pogled Ličkoga polja.

4 km, Lič Potokobiljak (D), 765 m vis. Još se uvijek prikazuju Viševica i Bitoraj; pedeset metara duboko pokazuje se Ličko polje (714 m), a gotovo ispod pruge pružilo se uz cestu mjesto Lič. Ličanka ide do južnoga kraja polja, ondje ponire, a javlja se opet kao potok Dubračina u Vinodolu, pa utiče u more u Crikvenici. Na JI polja vodi lijep put preko Ravna na Bribir povrh Novoga. Prugu još uvijek prati crnogorica; ona zakreće na Z, pa ulazi u četrnaesti tunel Kobiljak (522 m dug), izašavši ima na lijevoj strani kameni Medvedak (1027 m), sa koga se pokazuje čitav Riječki zaliv, dižući se pruga do svoga drugoga najvišega mjesta.

4 km, Lič (L), 816 m vis. Na lijevo je duboka provala koja se zove Probijena draga sa starom jelovinom, nad njom opet kameni Medvedak; pruga se sada počinje spuštati, a na drugoj se, sjevero istočnoj strani, otvaraju duge kraške doline, šume sve više nestaje, tu je velik prodor 520 m dug, a 24 m dubok.

5 km, Zlobin (D), 730 m vis. Od postaje Liča pa sve do Sušaka pada pruga 25 metara na kilometar; uz prugu podignuti su visoki zidovi proti navalama bure. Obilazeći Draževski vrh okreće pruga na jug, a onda na jugo istok; tu je posve nestalo šume, u dubokim ponikvama, koje su ograđene sakupljenim kamenjem ima nešto kulture, nešto krumpira, drugo su sve razglodani, isprebacani

vapnenci, koji propuštaju vodu, pa je kraj posve suh: krš u pravom smislu riječi. Onda kad se desno pokaže kamena stijena, a na njoj ogroman kamen, sasma nezavisan od stijene, onda se na jednom pokaze u dva navrata na lijevoj strani, a 200 km od Zagreba, more; ovo je slika koju je ovjekovječio umjetnik slikar M. Cl. Crnčić na svom »Triptihu«. Dolje je u daljini Sušak i Bakar, onda sva ona mjesta, što su poredana u prvoj višoj dolini ponad mora Hreljin, Meja, Praputnjak, Krasica, a onda direktno dolje Kraljevica sa eksponiranim, dalekovidnim svjetionikom; daleko na zapad i na istok zatvorili Riječki zaliv Učka gora (1396 m) pa otoci Krk i Cres. Pruga prelazi preko ceste.

4 km, Plase—Crikvenica (D), 417 m vis. To je izlazno mjesto za autopromet u Kraljevicu, Crikvenicu, Selce i Novi, češki vagoni, koji dovode češku bolesnu djecu u Crikvenicu, ostaju po mjesec dana na postaji. Od Plasa ide pruga izravno na J kroz množinu manjih i većih prodora, zakreće onda naglo na S i na Z spuštajući se neprestano, to je jedan od najoštrijih zavoja čitave pruge, a polumjer najužega luka iznosi samo 275 m. Ovdje dolazi pruga na daleko vidljivi Melnički nasip: pogled sa pruge obuhvata sav kraj od dalekih vrhova kršnoga Velebita pa sve do Učke i Sisola u Istri; Senj, Crikvenica, otok Krk, mali otočić Svetoga Marka pred tunolovkom Vozom, Omišalj, pa Malinska odavde se lijepo vide; dalje na SZ opetuje se slika, koja je bila vidljiva kod prvoga pogleda na more, tek se tamo u sjeverozapadnom kutu podigoše niži a teško pristupni Kamenjak (838 m) nad Grobničkim poljem i viši Obruč (1377 m), koji kao da je okovan sa dva bijela obruča. Nasip je sam, negda go, sada obrašten primorskim borom, koji krasno ošumljuje mnoge strane, nekad gologa Primorja: odozgo se vidi, kako se crni ta šuma na Z od Hreljina, pa na kupalištu Oštru kod Kraljevice. Posljednji put siječe pruga Karolinsku cestu u oštrom kutu. Na tom je mjestu prešla pruga visinu od 500 m, a nad njom tek tri četvrta kilometra udaljena pruga za 117 m je viša. Putevi i staze, što križaju prugu, strmi su, kameni, a ipak se na tom putu vidi žena, gdje nosi čitavi plast trave sa visoke planine; i tip, i okoliš, a i flora sasma se promjeniše: crvenoljubičasta ciklama gdjegod u zaklonu, kao nebo modri bodul i bijele stabljike tamno ježeve oko potražiše sunčana mjesta; mirisavo smilje i žalfija nađoše mjesta ispod čvrstoga jagnjeda ili tvrdoga grabrića; sve to pokazuje, da je blizu more.

8 km, Meja (D), 444 m vis. Postaja leži podno Tuhobića (1106 m); vidik se proteže na čitavu prugu od Melničkoga nasipa, postaje Plasa, pa do Škrljeva, onda se opaža pruga, koja ostavlja sušačku prugu, pa od nje otkreće na lijevo na poluotok Kostrenski, obilazi župnu crkvu Svetе Barbare, čini nasuprot Kraljevice, a povrh tuno-

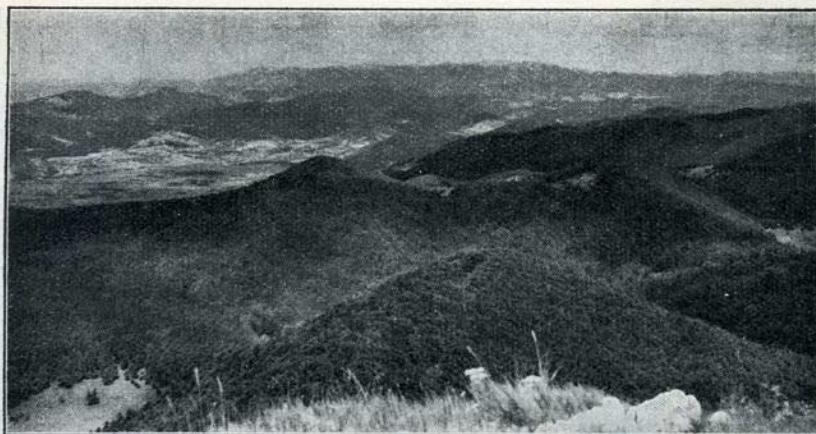

Foto: Lj. Griesbach

Pogled na Obruč, Risnjak i Snježnik

lovke Sršćica, jaki luk, spušta se na jugozapadnoj strani Bakarskoga zaliva do povrh gradu Bakru, a onda s'lazi na sjeveroistočnoj strani, pa dolazi do mora blizu vrela Črnó, gdje je sagrađena sisaljka koja će voditi vodu na Praputnik pa odande u Kraljevicu. Odozgo izgleđaju strme strane puste i kamene, ali se odozgo vidi jasno, kako su svi pristanci podzidani, pretvoreni u silne stube, a po njima uspijeva znamenita loza »bakarske vodice«. Odma iza postaje ulazi pruga u petnaesti tunel Meja (82 m dug), pa malo zatim siječe Ludovicejsku cestu, koja se odvaja od Lujzinske ceste, pa ide u Bakar; tu nešto dalje ispod vrha Sviba (614 m), zadrla se u jesen godine 1878. ljuta bura u jedan otvoreni vagon za putničku prtljavu, pa je čitavi putnički vlak bacila u 50 metara duboku Veliku ponikvu; mnogo je ljudi izginulo, a med mrtvima ležahu u nesvijesti pokojni kateketa na riječkoj gimnaziji Ivan Fiamin, i revni član HPD pokojni Vjekoslav Novotny; na sreću bijahu obojica tek lako ranjeni, pa ostaviše brzo grozovitu okolinu. Pruga okreće u velikom luku prema JI, a onda prema JZ tu dolazi do velikoga nasipa iznad Ponikve, koji je 500 m dug, 30 m visok, a potrebno je bilo za taj nasip 150000 kub. m materijala. Na desnu stranu nasipa pokazuje se 160 m ispod pruge obla ponikva, koju neki zovu Kukuljanovo jezero, jer se za kiše dno zna napuniti vodom; to je u malom lijep primjer za krško jezero, kome se na dno ljeti sije i žanje, a od jeseni do proljeća leži voda u njem. Pruga zaokreće još jednom, a onda ulazi u šesnaesti tunel Bandine (dug 79 m).

7 km, Škrlevo (D), 262 m vis. Nekad se je ta postaja zvala Bakar, ali otkad ima na novoj pruzi postaja Bakar, prozvali su ovu

postaju po selu, koje je u neposrednoj blizini; podno postaje leži grad Bakar, ali se ne vidi sa pruge, iza postaje zakreće pruga na SZ, onđe se opet pruža lijep pogled na čitavu prugu od Draževskoga vrha, od Melničkoga nasipa, pa dolje čitavi Bakarski zaliv, sa znamenitom tunolovkom Bakarcem na dnu. Zanimljiv je pogled na uto-nulu dolinu, današnji Bakarski zaliv, koji ima na JI i na SZ nastavke u dolini Drage i u Vinodolu.

4 km, Sveti Kuzma (D), 184 m vis. Pruga ide na sjevero istočnoj strani lijepo Draške doline, koju protiče Draški potok; pri-sojna je strana i dolinsko dno plodno, obrasio lozom, voćkama, šumom i livadom, dok je osojna strana krševita i većim dijelom gola.

2 km, Drag a (L), 110 m vis. tu ima nasip od 500 m duljine, 24 m visok a trebalo je 250000 kub. m materijala za nj. Na lijevu stranu vidi se kroz prirodni prodor Draškoga potoka luka Martin-šćica, ta nekadanja »karantena« za brodove koji su dolazili iz daleka na Rijeku a imali su žutu zastavu na prvome jarbolu, pa su se morali liječnički pregledati. Danas je onđe veliko ljetovalište Higijenskog Zavoda u Zagrebu; dalje dolazi opet nasip preko doline Vežice gdje je trebalo za duljinu od 370 m materijala od 168000 kub. m.

2 km, Podvežica (D), 76 m vis. pruga zakreće oko rta na kome je fabrika »Plumbum«, koja više ne radi, ide paralelno sa ko-strenskom cestom, sve se više spušta, prolazi kroz sušačke vile, pa prešavši Odgranak ,kojim se odvaja pruga na Rijeku, ulazi u sedam-naesti, najveći tunnel Brajdica (dug 2100 m), koji čini pod zemljom oblik 6, a onda izlazi nakon 3.5 km na postaju S U Š A K.

Foto: Lj. Griesbach

Gerovo

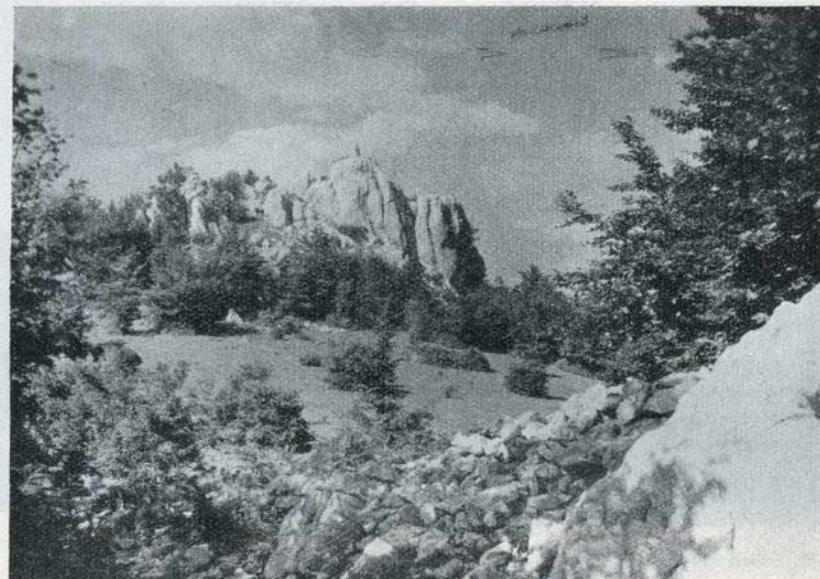

Foto: Franjo Krema ml.

Staro Brinje

Podkapelska dolina

Vladimir Vučić, Brinje

Rijetko kada koji naš planinar zaluta u ove krajeve. Našao bi tu sijaset lijepih točaka. Hoćeš li laganih uspona, hoćeš li duljih izleta, eto ti dosta prilika i zgoda. Hoćeš li moguće sa fotokamerom uzeti koji zanimivi objekt, ima i toga u izobilu i sve jedan ljepši od drugoga. Hoćeš li u zimi i podesnog mjesta za skijanje, pa imaš i toga.

Brinje, kao glavno mjesto Podkapelske doline nalazi se na Jozefinskoj cesti; pravcem od Velike Kapele prema Vratniku. Sijelo je kotarske oblasti, kotarskog suda, općine, šumarije ogulinske imovne općine. U njem je pošta, brzojav i telefon. Ima lijepu prošlost. Već je u doba Zrinjskih i Frankopana igralo važnu ulogu. Dapače čak i u predistorijsko i rimsko doba. No to je opet ono što zanima historičare i arheologe.

IMA DOBRU autobusnu vezu sa zagrebačkim vlakovima preko Ogulina i Josipdola. Na pruzi Ogulin, Brinje—Senj saobraćaj vrši društvo »Tapred«. Kako autobus dolazi iz Josipdola i Ogulina u 7 sati u jutro, a odlazi u 2 sata poslije podne, može se još istog dana vratiti u Zagreb. Za one, koji žele izlete od 1 sat i po tamo i toliko natrag, mogu se još istog dana vratiti u Zagreb.

Foto: Franjo Krema ml.

Lijevo: Siničići, desno: Škamnica Zelena

Ostala važna mjesta u Podkapelskoj dolini su počam ispod Velike Kapele, pa prema Brinju, Stajnica, Jezerane i Križpolje. Sva ova mjesta imaju istu autobusnu vezu kao i Brinje.

U sredini se samog mjesta nalazi brdo Sokola (502 m)* odakle je lijep pogled na Brinjsku kotlinu, Veliku i Malu Kapelu, Škamnicu, Staro Brinje i na Vodoteška brda. Na brdu se nalaze ostaci nekadanjeg Frankopanskog grada »Sokolca«. Danas je sačuvana samo gotska kapelica Presv. Trojstva ta jedinstvena i najljepša gotska građevina kasnijeg gotskog doba. Od ostalog grada samo se još vide ostaci i ruševine glavne kule. Osobito je sa »Sokolca« lijep pogled na brdo i šumu Škamnicu, koja je zasađena u glavnom crnogoricom.

U blizini »Sokolca« jest brdo Humac (564 m). Sa njega je lijep vidik na iste objekte kao i sa Sokolca. Važan je za arheologe. Prema Patschu, bečkom profesoru, koji je istraživao Liku, drži se, da je tu bio rimski grad Monetium.

S jugoistoka okružuje Brinje brdo i šuma »Škamnica«. Za dvadeset časaka se može doći u samu šumu. Da je poduzetnih ljudi moglo bi se u njoj uređiti lijepo i moderno lječilište. Malo gdje bi se naišlo na bolji i ljepši svježi ozon. Preko Škamnice vodi cesta u Brlog, kamo se može doći za 2 sata dobrog pješačenja. Tu je cestu god. 1762. probio pukovnik Vukasović, koji je kao zapovjednik bivše otočačke pukovnije, stanovao u Brinju. Cesta je već u derutnom stanju. Radi se

* Visine ovih vrhunaca uzeo sam prema vojničkoj karti od 1894. godine.

Foto: Franjo Krema ml.

Sa Škamnice put Gacke doline

na tome, da se ta cesta popravi, jer je to najkraći spoj s Brlogom i Gackom dolinom. Za planinare bi trebalo taj put markirati. Za sada je on ipak, kakav je, najzgodnija i najbrža veza sa Gackom dolinom.

Za 1 sat i po pješačenja dolazi se na najviši njezin vrh Z a r i n (829 m). Sa njega se lijepo vidi čitava Gacka dolina, lička pruga od Vrhovina do Jesenica ličkih i ogranci Senjskog Bila.

Brinjani osobito vole Škamnicu. U nju najviše i prave izlete. Sam ju je narod tako zavolio, da ju je uzeo za refrain svoje pjesme o Brinju i Sokolcu:

»Ča se ono usred Brinja bijeli?
Il' je vila, il' je gruda sniga?
Nit je vila, nit je gruda sniga
Već su dvori Zrinskih-Frankopana.
Aja ja nina, oja nina nena
Oja nina,
Škamnica zelena.«

Njezin je ogrank prema istoku K a l a n j e v v r h (794 m), kamo se može doći iz Brinja cestom prema selu Letincu za 1 sat i po. Sa njega se lijepo vidi čitava Velika Kapela i Mala Kapela i Podkapelska dolina.

Krenemo li prema selu Letincu (8.6 km od Brinja), na 3 km od Brinja nalazi se špilja »S i n i č i c«. Prije par godina uredila je općina ulaz u nju. Prije se je teško ulazio u nju. Špilja nosi u sebi sve karak-

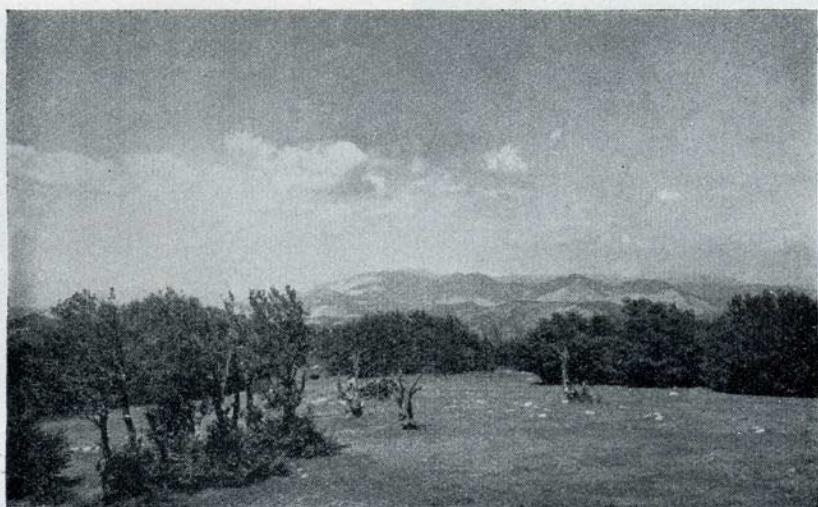

Foto: Franjo Krema ml.

Sa Senjskog Bila

teristike kraških špilja. Trebalo bi je temeljito istražiti i učiniti je pristupačnijom. Na tu špilju upozorujem naše istraživače špilja. Odavde se može krenuti i na Kalanjev vrh.

U samo mjesto Letinac može se doći za dva sata laganog uspinjanja. Zalutati se ne može, jer se jedino može do njega cestom. Za 2 sata iz Letinca može se doći u selo Dabar preko Golosmrčkog vrha (10-5 m). Odavde se može doći za 3 sata do željezničke stanice Ličke Jesenice. Samo mjesto Letinac nosi u sebi svu karakteristiku romantičkih gorskih sela. Čini ti se, kao da si došao u Tirol. U mjestu ima zdrave i pitke vode, ali nema nijedne gostionice.

Tko prođe samo jedamput preko Golosmrčkog vrha iz Letinca u Dabar, ostat će mu taj put u najugodnijoj uspomeni. Gusta bukova šuma izmjenjuje se sa crnogoricom. Kroz šumu vlada grobna šumska tičina, koju narušuje tek pijev i cvrkut ptica ili skakutanje nestasne vjeverice.

Preko Golosmrčkog vrha može se najlakše stići na Negorsk i vrh (820 m) kamo se može doći iz Brinja za 5 sati pješačenja. To je jedan između najljepših vrhunaca u brinjskoj okolici. Sam narod ga zove Negora. Sa njega se vidi Klek, Bjelolasica, Senjsko Bilo, Velika i Mala Kapela te ogranci Plješivice (ličke). Može se do njega i preko sela Smolčići pa preko Gornjih Šašina (694 m) za 5 sati hoda. Ovim pčtonjim putem se prolazi kroz krasnu jelovu šumu.

Taj put se ne bi mogao svršiti u jedan dan, nego bi se moralo noćiti u Brinju.

Foto: Franjo Krema ml.

Na putu u Senj

Prema zapadu je najljepši izlet na Staro Brinje (835 m). Preko sela Lučana može se stići za 1 sat i po. Važan je taj vrh i za arheologe. Drži se, da na njemu ima ostataka nekadanje vladavine hrvatskih kraljeva. Do danas je na žalost još neispitano. Sa njega se lijepo vidi Senjsko Bilo, Velebit do Visočice, Lička Plješivica s ogranicima, Janjča i lička pruga do Vrhovina.

Sa Starog Brinja pa preko Platištine drage dolazi se na Ritavač (937 m). Od Brinja do njega treba 3 sata. Sa njega se vidi Klek i more, Kalanjev vrh, šumu Miškovicu i Bitoraj (1107 m), ne onaj u Gorskem Kotaru, nego brinjski.

Preko sela Tužević je lijep izlet u šumu Miškovicu (1011 m). Tko voli izlet u šumu, evo mu lijepe zgodbe i prilike. Sa Miškovog bila vide se samo šume prema Vinodolu i Gorskem Kotaru. Za taj put treba iz Brinja 5 sati.

To bi bile u glavnom i najvažnije izletne točke u brinjskoj okolici.

No Brinje je po svom položaju, a i po autobusnim vezama u ljetu vrlo podesno kao središte za izlete. Spomenuo sam već put preko Škamnice u Brlog, pokraj kojeg teče Gacka, koja obiluje ribama. Taj put nije naporan, pa i slabiji planinari lako će se odvažiti, da ga pređu.

Nije daleko ni Vratnik (18 km), odakle je lijep pogled na more. Sa Vratnika se može i na Senjsko Bilo. Iz Brinja se lako može autom

i u Senj (32 km). Istog se dana možeš okupati u Senju, a poslije podne ili u večer se vratiti u Brinje, da uživaš u ljetnim hladnim noćima.

Sve je gore opisano dosada još neiskorišćeno. Brinje ima sve pred-uvjete za jedan turistički centrum. U mjestu ima dosta gostionica. Zdrave i pitke vode. Čist i svjež zrak, a nije ni odviše skupo.

Nadati se je, da će i u tom pogledu krenuti na bolje, pogotovo otkad je u mjestu osnovano »Hrvatsko planinarsko društvo, podružnica »Škamnica«. To društvo čekaju veliki zadaci. No dužnost je i ostalih planinara iz sviju krajeva, da pohrle ovamo. Ne će se pokajati, ostat će zadivljeni dosad neviđenim krasotama. Uvjeren sam, da će ponijeti najljepše utiske. Čim se spuste iz Velike Kapele prema Podkapelskoj dolini, zadovoljni će biti već sa prvim utiscima. Vraćajući se svojim kućama, moći će i oni zapjevati zadovoljno onu našu narodnu brinjsku pjesmu:

»Oj Stajnice, jamo bezdanice,
Jezerane i jame bezdane.
Oj, Križpolje, u tebi je bolje.
Brinje moje, moje polje ravne
U tebi će proživiti slavno.
Oja nina, oja nina nena
Oja nina, Škamnice zelena.«

Foto: Lj. Griesbach

Fužine

SA VISINA I DUBINA

U bljesku gromova na Dobraštici

M. Kusijanović, Dubrovnik

Kampiranje u planini navede mene i Dra. Orlića, dva strastvena planinara, da poduzmem izlet na Dobrašticu, brdo kod Ercegnovoga. Nas uprčene šatorom i hranom autobusna linija Dubrovnik—Cetinje baci u Konavle, gdje se s Debelog brijege uputismo uz kosu Bjelotine prema Banima i Prijedoru. Nad Ivanjom crkvom, ispred koje je »Vladika Crnogorski« blagoslovio Konavle, pruža se strmina brda, a pod crkvom je kraj, koji je voda izderala probivši se kroz tupinu. Laganim no sigurnim korakom, jer smo prilično natovareni, pređosmo »staru granicu«, gdje se padina naginje Sutorini. Prvo mjesto, u koje dođosmo, bješe Prijevor. Na vodi zvanoj »Vrelo«, dva točka neprestano otaču živu čistu vodu; tu se odmorimo, a onda udarismo kroz selo. Sretnemo nekoliko seljaka i seljakinja, vrlo lijepa tipa, slična onome u Konavlima, koji su nas prijatno dočekivali i svaku nam pažnju pokazivali. Uredne kuće, obrađene njive i bujno zelenilo odaju nam pitomo, napredno i radino selo.

Nad selom u istok su serpentine Alibegove ceste, koja vodi k turskoj kuli. Prije nego k ovoj stigosmo, istjeramo jato jarebica i opazimo jednu zmiju, i to neotrovnu, koju smo u cijeloj ovoj turi vidjeli. Serpentine su lagodne, ali za planinare dosadne, te uza sav teret, tkanice (serpentine) smo prikracivali prećicama, da što prije stignemo na hrbat Bjelotinske kose, koja se pravcem juga spušta u Sutorinu. Na šiljastu vrhu Turci podigoše kulu, koja je sada ruševina. Sa nje puca divan pogled na Konavle, na more, Sutorinu, Boku, Zupce i Dobrašticu. Nešto niže kule, dok se kamenom baciš, ruševina je pravoslavne crkve, koju je grom srušio. Crkva je novijega doba, a sagrađena je na mjestu, gdje bješe »grčka crkva«. Nakon počinka dohvativimo put za Svrčuge. Pod ogromnom trepetljikom, znakom blizine vode, nađemo vodu, te se potom spustimo u Svrčuge. Svrčuge su hercegovačka strana, tu na granici, radi toga je inadnim putem građena lijepa crkva, na puškomet đeverdara daleko od druge isto tako lijepе crkve Lazarevića. Po strani polja su Svrčuge, a Lazarevići su uza stranu brijege, gdje su terasasta poljica sve jedno nad drugim do vrha brijege, što iz daljine oku daje vrlo ugodno uživanje.

Prepoznaše nas planinare i otpratiše na brijege, odakle se vidi crkva sv. Petke. Ne mogosmo za dana stići u selo Petijeviće, ni na

Korita, već zanoćismo u dolini kod puta. U mraku, kako tako, namjestimo šator i podstavismo lišćem hrastovim svoj ležaj. I ako pod nama ne bjehu meki dušeci, umorni zaspasmo ko zaklani.

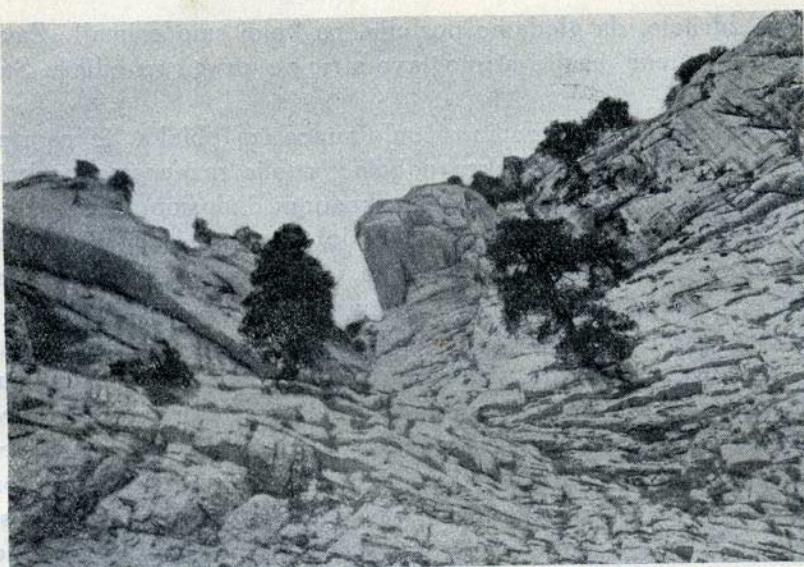
Rana zora navede putem mimo naše leglo seljake i seljakinje, namjerne da što prije stignu na velik zbor u Savinu. Čim prvi ugledaše na dolu šator, reknu: »Vid' te gdje dodoše cigani!«. Mi to čusmo, ali čutamo nasmijavši se njihovom sudu. Prije izlaza sunca otvorimo šator i posjedasmo izvana na jutarnjoj hladovini, a narod je na buljuke slijedio ići na Savinu. Sklopimo šator, uprtimo se i odosmo na Vjetreni mlin i Lastvu. Slučajni prolaznik, zgodan, stasit momak pokaza nam vodu (lastvu), nad kojom se diže Dobraštica visoka 1570 m. Dobraštica kao ogromno tijelo kitovo pruža se od Kruševice do Radoštaka, a u sredini bokova ima izrasli pâs, pod kojim se može poći ravno od Vjetrenog mlina do Kamenoga. U toj izbočini, sastavljenoj od tvrdoga masiva ima nekoliko živih voda kao koritâ, lastvâ, virovâ i t. d.

Na gornjoj Lastvi t. j. vodi pod kamenom, koja ne teče već stoji kao u bazenu, napojismo se i umismo, jer na donjoj ima mnogo žaba i bjeloušaka. Kada je čobanica sa batalugom na ramenima išla na vodu, ne htjede na gornju — biva umivanjem smo je opoganili, već rađe zagrabi prljave vode na donjoj lastvi.

Teškom se mukom ispesmo na hrbat brda, gdje nam se otvori divna panorama čak do Orjena, a put za stoku grbinom vodio nas je sveđ u vis.

Dobraštica s morske strane strmo pada, skoro okomito, te je sva isprutana točilima. Gola je, bez grma. Jedva koji vlatak da se negdje nađe, jer voda odnosi svu zemlju niz obronke i zaustavlja na karakterističnom brdskom pâsu. Sa sjeverne se strane Dobraštice nalazi šume i drugoga grmlja. Prvi je njen vrh Vilenjak, a najveći Odeva, na kome je piramida. Pred Vilenjakom nađosmo čobanče, koje nâs žedne uputi na tobožnju vodu u točilu nad Gojkovićem, gdje je bilo ocjedine jedva četvrtinu litre — popile su prije koze. Uz točilo se jedva uspesmo idući više natrag nego naprijed, te prešavši popriječnu grbinu zâdosmo pod stijene Vilenjaka. Iznenada se naoblaci i sa triju strana napravi se kovitlac. Grozne stijene sada nam postaše još groznije. Nastojimo obići stijene i naći lakši uspon, te se u tome odvojismo. Počne padati kiša praćena grmljavom i gromovima. Tmasti oblaci, koji se u čas sakupiše potiskivahu se s Radoštaka k onima, što su se s Bjelotine i preko Kruševica nagomilivali. Sam kraj nad Sutorinom odvajao je oblake u zraku, da se ne sastanu i da ne zakriju čitavo nebo.

To naglo i neočekivano sabiranje oblaka priješilo nam je, da nađemo zaklona, a ogromna je greda bila između nas, te niti se

Iz Albuma HPD »Orjen»

Tipična slika krša iz rajona Orjen-Dobraštica

čusmo niti se vidjesmo. Jedan za drugoga ne znamo. Teškom mukom uspnem se na neku izbočinu, kao podac nad dubokim ponorom i nađoh zaklona pod nadvišenom gredom, a dr. Orlić našao se na čistini, na strmini bez sklona i zaklona. Odebljale su kaplje kiše; zatim udari pljusak. Lijeva kao iz kabla, toči se voda preko litica, prospilje se kamenje niz točila i ponore. Na burku vode natočim putničku bocu. Grmljavina traje, ne prestaje, a žestok grom udari u vrh nada mnom, te ocijepi omašan kamen, veličine kao postament velikoga spomenika, te dva metra udaljeno od mene, tik moje glave surva se kidajući se i rušeći u ponor. Drug moj zamotan u šator primio je svu kišu kao rijeku na svoja leđa a udarac groma u neposrednoj svojoj blizini. U strahu sam, strepim, hvata me groza, jeza i studen; promišljam šta će biti, ako sav taj pakao dulje potraje! No nevrijeme počne popuštati, smanji mi se tjeskoba ali ne znamo jedan za drugoga. Zaludu se zovemo. Zaludu uzvikujemo. Dok napokon ne čujem nad sobom deset metara visoko odaziv i zov. Odahne mi u grudima, povrati mi se srčanost i život. Drug, prokisnuo kao kokoš, omamljen gromom, dobaci mi uprtnjaču i jedva se k meni spusti i dopuze. Pomognem mu i podijelim s njime svoga suhoga odijela, te pohitasmo da brže bolje bježimo iz tog užasa i urnebesa. Malo po malo sađemo preko nakvašenih greda, da ostavimo tu bjesomučnu »Martinovu stijenu« i da se nađemo doduše na strmenitoj strani, ali barem sigurnoj. Okrenemo se još jednom da promatramo

pakleno ždrijelo, da gledamo poziciju, na kojoj smo primali »Zavjetne ploče«. Stijene, hridi i strmoglave strmine, druga su edicija Subre u malom.

Kada smo sašli na podinu, izađe sunce iza oblaka, te nam potpuno povrati duh u se. Mokra odijela i rublje razapesmo po kršu i drači, da se osuši, a mi u kupačem kostimu dodosmo se na zalogaj, češće svrtajući pogled na Vilenjak. U dobroj mjeri okrijepljeni i osušeni sađemo u Mokrine. Starica neka videći nas planinare, od čuda raskolači oči, pa nas dočeka upitima, zašto idemo u brda. A mi rekosmo, da smo dangubnici i beskućnici. Na tu šalu mene stara takne brstnom po trbuhu, veleći mi: »I potrebno je tebi da se vereš, da ti drob malo spanel!« Da mi nadalje ne reče, da sam zbilja Drobnjak, pozdravismo se i prosljedimo na Meterize, te na Kameno. Mokrine su podina Dobraštice i briješ nad Sutorinom, a Odeva dominantna točka nad svim tim. Od 6 sati do 14.30 verasmo se i pesmo po Dobraštici sa jugozapadne strane, a cilja ne postigosmo, jer Odeva — gromom zapjeva i kišom zalije — da za svakog nije.

Tek klisu na Kamenom dočosmo do dobre ceste i to bješe znak, da smo umakli gordosti Dobraštice. Tada obnovismo dojmove prijatnih izleta ovim krajevima, a svako stradanje zaboravismo u rajonu Ercegnovoga. Tvrdava Španjola dozove nam u pamet patnje našega naroda iz svjetskog rata a ruševine »Grada na moru« uspomenu na Kralja Tvrtka i Ercega Stjepana.

»Kralj Aleksandar« prvaklasni parobrod Dubrovačkog Parobrodarskog Društva ulazio je u luku, a mi preko Kaldrme Ercegnovoga idemo prema moru. Na obali je mnoštvo naroda i Dubrovačkih izletnika sa Savine, čekaju lađu, te se između njih jedva protiskujemo. Obučeni na planinarsku bili smo pažnja svih. Gojzericama ne smjedosmo u blistave saline broda, ali se zato na krmi njegovoj namjestisimo i pokazivamo sugrađanima brdo, gdje smo bili i što smo doživjeli. Parobrod, taj morski park, koji se blista od sjaja, ukusa i udobnosti, povede nas u Gruž, konac našega izleta.

Preko Crljene Grede na Zmajevu Ždrijelju

Gjuro Pany, Sušak

Pogled na geografsku kartu Orjenskog masiva uvjerit će nas o raznim smjerovima, kojima su tu nanizane gorske kose. Glavni njihov položaj leži između sjevero-zapada i jugo-istoka, a ove potonje zaokreću na istočnoj strani u skoro čisto istočni smjer. Uporedo s ovima pružaju se gorske kose Donjih Kriovšija, nad Hercegnovim također u istočnom smjeru. Zbog svoga različitog polo-

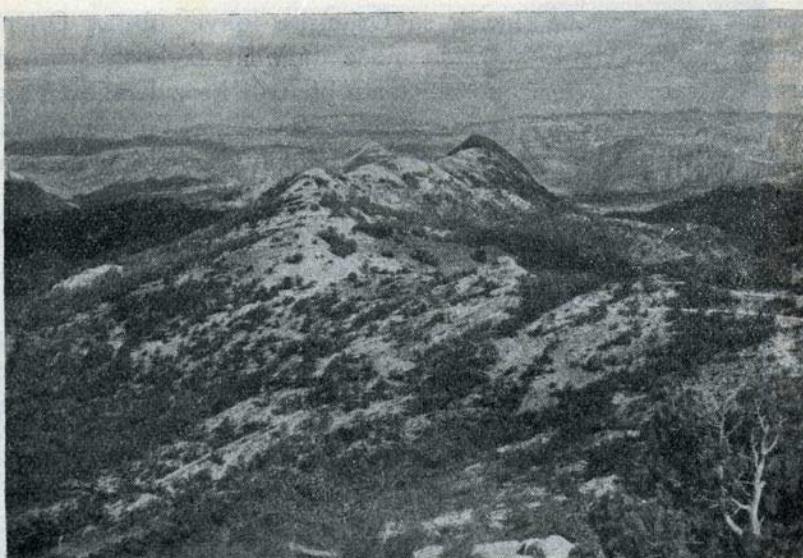

Foto: Braco Ercegović

Pogled sa Orjena na Jarićevu Kosu i Crljenu Gredu

žajač upadaju u oči, jer se protežu od sjevera na jug, neke manje kose Zubaca, u Bijeloj gori kod Mačje stope, Prasa između Vučjeg zuba i Orjena, a najkarakterističniji je skup, koji se odvaja spram juga baš kod Orjenske lokve, gdje se nalazi dom HPD, podružnice »Orjen« iz Dubrovnika.

Odanle odvaja glavnim smjerom Jarićeva kosa, na čijoj sjevernoj strani je položena glavna cesta, dok prema jugu okreće jedna krača gorska kosa sa najvišim vrhovima Kosmaš i Goliševac, te jedna mnogo dulja, kojoj je začetak u Lakićevoj dolini, pa prelazi ispod Crljene grede mimo Jelovice u Domiter. Tamo je naglo prekinuta usjeklinom Zmajevog ždrijela, i nastavlja se Velikom i Malom Subrom, te konačno tek u Dobrostici prelazi u istočni smjer. Još jednom je prekinuta usjeklinom Vratla, odakle se onda preko Radostaka spušta u Boku kotorskou.

Prve godine planinarenja polazilo se je stalno od žandarske kasarne u Vrbanju kao polazne točke, pa je tako i za uspon na Zmajevu ždrijelo dolazio u obzir samo put odanle preko Mokrog i Vučjeg dola, što je već opisano u »Hrvatskom planinaru« po drugu Mihi Kusijanoviću u godištu 1932. u članku »Subra«. — Gradnjom planinarske kuće na Orjenskoj lokvi namtenulo se je samo od sebe pitanje, kako da se svi ti predjeli povežu izravno s kućom kao polaznom točkom. Predjeli sjevero zapadno od Orjena imali su ishodnu točku na Maloj Prasi, a ta se može da stigne od donjeg

Vrbanja s južne strane, kao i sa Orjenske lokve, obišav Orjen sa sjeverne strane. Odanle se onda može dalje ili na kosu Stirovnika, ili kroz Posranu alugu preko na Jastrebicu ili kroz Kršljev mramor u Bijelu goru te konačno preko velike Prase na Vučji zub. Tu je opet početak kose Pazua-Reovci. Cijeli ovaj predio imao je dakle već ugodni spoj sa Orjenskom lokvom.

Drukčije je bilo sa Subrom, jer pogled na Crnjenu gredu, preko koje je trebalo poći, a na koji predio se baca divan vidik sa Goliševca, dao je naslutiti, da se tu neće lako proći. Kako je to kamenit predio, gdje nema paše za blago, nisu niti čobani bili stalni o prohodnosti. To toliko manje, jer je ta kosa preko Subre na istočnoj strani spadala pod Dalmaciju, a na zapadnoj strani pod Hercegovinu, pa i ako jedan narod, bili su podijeljeni na dvije države, kasnije na dvije razne pokrajinske uprave. Tako je svaki kraj gonio blago samo u svoje područje. Preko granice tu nisu prelazili niti kriomčari, jer ti su se provlačili ispod Vučjeg zuba.

Želja, da se to pitanje konačno riješi, potakla nas je, da učinimo prvi prohod, pa verali se i preko litica. Uspon do kuća na Orjenskoj lokvi u jedno popodne, sa polaskom iz Grude činio nam se je prenaporan, uzev u obzir da u kući nema još dobrih ležaja, pa odlučismo, da jedne subote popodne odemo samo iz Grude do Vrbanja. To je postalo već obligatnom šetnjom i ako traje skoro pet sati hoda. Prenoćili smo kod žandara i već smo na večer raspravljadi, da budemo kod izlaza sunca bar na Orjenskoj lokvi. Mišljenja su bila podijeljena i čim je san više nadolazio, toliko je bilo manje pripadnika, da se uputimo već u 3 sata u jutro. Ali pripadnike protivnih nazora nije smetalo, da u pola tri u jutru učine uzbunu. Odmah se spremio zajutrak i nešto iza tri sata bilo je naše društvo već na putu za Orjensku lokvu. Vedro zvjezdano nebo, tek laki povjetarac, ali zato tri stupnja nad ništicom. Sve je to uplivalo, da smo usprkos ranog jutra brzo zagrabili jakim korakom. Većini našeg društva bila je to prva noćna šetnja kroz šumu i raspoloženje posta uslijed svih čara, što ih pruža šumski život u noći, upravo vanredno. Samo strmi uspon kratice bio je uzrok, da se nije naše pjevanje zaorilo brdom i dolinom onako, kako su neki mislili, započevši pjevanjem.

Nakon dva sata i četvrt, još je bila tamna i neprovidna noć, bili smo u kući. Naložili vatru u štednjaku i peći, te spremali drugi zajutrak. Lokva je bila zaleđena, a temperatura u to rano jutro pet ispod ništice. Nakon pola sata izašli smo, da razgledamo mogućnost uspona na vrh Orjena, pa da odanle gledamo izlaz sunca, ali je naše razočaranje bilo golemo. U tih pola sata navili se gusti oblaci i tek prema istoku vidila se po koja zvijezda. Odlučili smo ostaviti taj

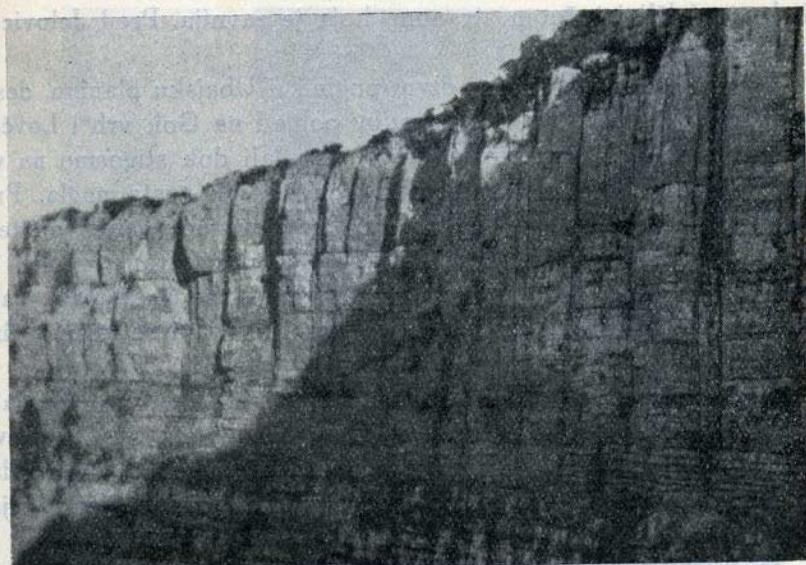

Foto: Mr. ph. Stjepo Barbieri

Litice u Zmajevom Ždrijelu

uspon i dočekati svitanje na Orjenskoj lokvi, pa onda krenuti na Crljenu gredu. Baš za izlaza sunca malo su se oblaci na čas razrijedili i nitko nije požalio tu ranu šetnju.

Upravo između oba vrhunca Lovčena, Stirovnika i Jezerskog vrha uzdigla se užarena ploča, čas tamno crvene, čas ljubičaste boje, koja se je prelijevala u narančasto crvenu i žutu boju. Lovčen tamno plav, a pred nama zelene muljike sa crvenkastom korom. Rijetka mješavina boja, sve u jutarnjem sjaju. Lijevo od Jarićeve kose siže pogled u Kameno more Crne gore. Sve je bilo zavito u gustu maglu, iz koje su virili samo vrhunci poput otočića iz mora. Vrh Orjena i Vučjeg zuba gubio se u oblacima, a Reovačka greda upravo je ticala ljubičaste gусте oblake.

Nešto iza šest sati krenuli smo u Lakićevu dolinu. Nekoliko vjeverica skakutalo je veselo po bukvama, pozdravljajući nas rane posjetnike. Ispod Crljene grede još je jednom obuhvatio naš pogled Crnu Goru do Durmitora, sve u gustoj magli, koja je bliještila u jutarnjem suncu. Na desnoj strani uzdigao se Kosmaš pa potom Goliševac, koji i sa te strane imade čunjasti vrh. Spram juga zapada ispod nas Mokri dô, a otraga Bjelotina. Pred nama se doskora otvorio pogled na Subru a ispred nje na Jelovicu. Čim smo ostavili Lakićevu dolinu bivao je teren sve krševniji, pa sam obukao penjačke cipele i pomoću njih mogao da obidem jednu veliku stijenu, dok su

moji drugovi išli istočnom stranom, koja je ravnija. Pred Jelovicom smo se opet sastali.

Lijevo od nas pratio nas divni pogled u Ubajsку planinu, desno od nje Kabao i Radostak a u pozadini pogled na Goli vrh i Lovčen.

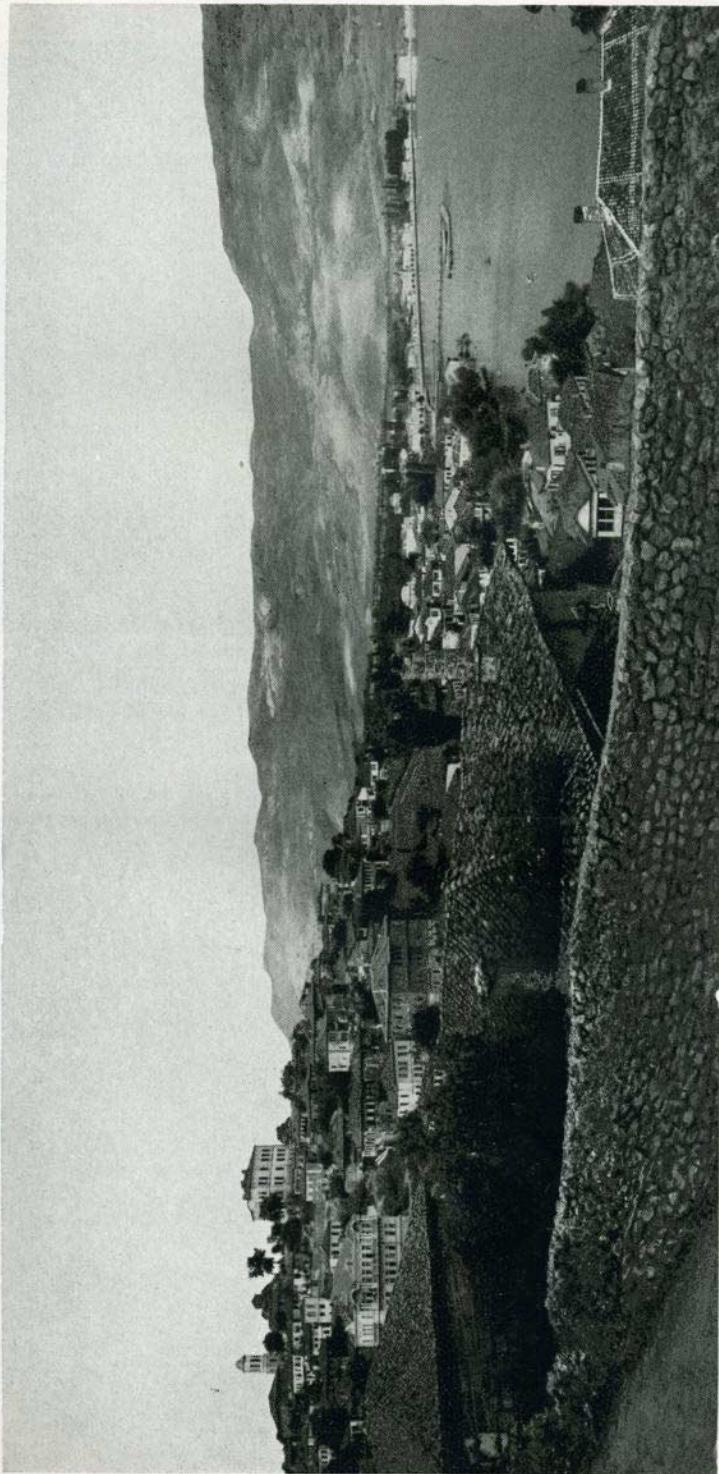
Uspon na Jelovicu bio je dosta strm, ali dok stigosmo na vrh bude nam oduzet svaki vidik, jer nas je opet zavila gusta magla.. Pred nama kroz maglu vidjele su se strme stijene sjeverne strane Domitera. Ubajska planina pokrila se maglom, a s druge strane Mokri dô provirivao je samo kroz manje otvore, koji su se kretanjem magle skoro zatvarali. Držali smo se gorske kose, jer nam se taj put činio najlakšim.

Bilo je deset sati, kada stigosmo na vrh Domitera. Magla je bila toliko gusta, da smo vidili tek na drugu stranu Zmajevog ždrijela, na početak Subre. Silne provalije oko Zmajevog ždrijela dale su se samo naslućivati iza tamno modre magle, koja se lijeno valjala oko gorske kose.

Sa Domitera spustismo se jednom jako strmom usjeklinom, nama poznatom od zadnjeg penjanja tim krajem u društvu profesora oksfordske univerze, a koji prolaz nam je tada ovdje pokazao jedan mali čobanin. Uz veliki oprez, korak po korak napredujući, stigosmo u Ždrijelo, gdje je za čudo bio jak vjetar, dok je par metara više magla bila posve mirna.

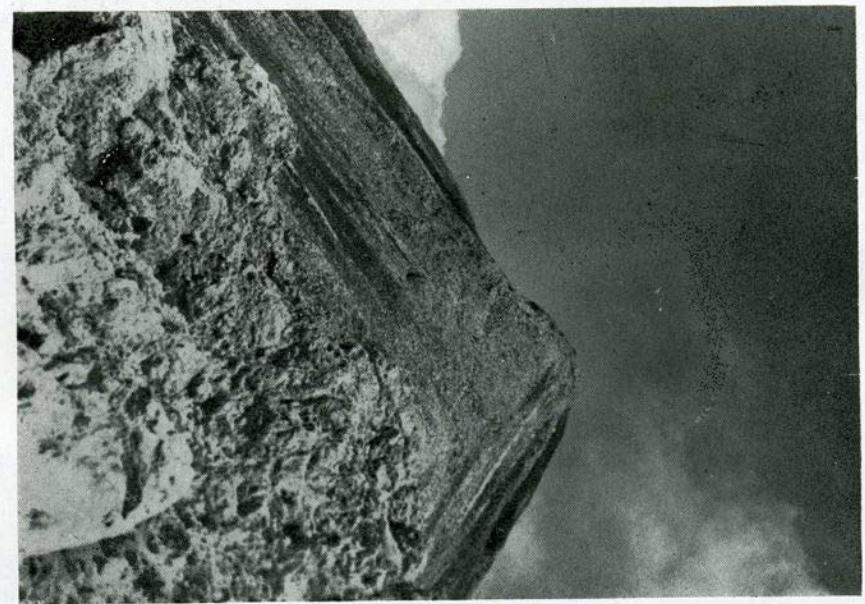
Naša je prvotna nakana bila, da preko Velike i Male Subre stignemo na Dobrosticu, ali nam je sve gušća magla jako oteščala napredovanje, pa smo morali nastojati, da se što prije domognemo staze i da izademo iz tih stijena. Da je ljetno, moglo bi se u nuždi negdje i u stijenama uz vatru prenoći, ali je to bilo u kasnoj jeseni, pa su nam se već danju ruke smrzavale. Noću se ne bi moglo izdržati. Osim toga dala nam je magla naslućivati predstojeću jugovinu, a pljusak kiše u tom kraju bio bi sve više nego ugodan. Tako odlučismo, da se kod Zmajevog ždrijela spustimo prema istoku u Dubovi dô i to mimo izvora, koji je na specijalnoj karti naznačen. Tamo dospjesmo mnogo lakše, nego što smo predviđjeli. Čim smo naime prošli preko prvih stepenica, ukazaše se u provaliji jedne proste ljestve, i idući u tom smjeru dospjesmo skoro na stazu, koja se do vrela spušta.

U jednoj pukotini, oko 15 do 20 m dubokoj, oko 10 m visokoj a samo 1 m širokoj, nalazi se u dnu izvor. Kako dno te okomito položene pukotine spram svoje nutrinje strmo pada, a samo se vrelo nalazi u visini vanjske razine, to su pastiri na priječkama položili izdubena stabla, koja vode vodu od izvora tim visećim vodovodom van do korita, koje je pod vedrim nebom postavljen. Voda je neugodno hladna, kao i ona kod Orlovog korita na protivnoj strani Subre. Od vrela uputismo se dalje kojih 100 m do spomenutih drvenih

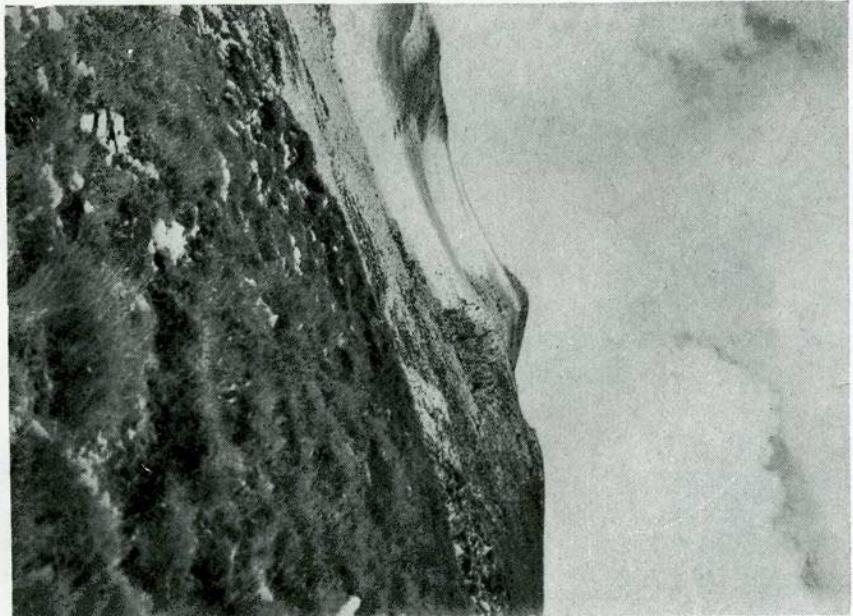
OHRIDSKO JEZERO

Foto: Dr. Kušan

LJUBOTEN: GLAVNI VRH

Foto:
Dr. Kušan

LJUBOTEN: VRHOVI SA TOČILIMA

ljestava. Ove ljestve služe prelazom preko jedne pukotine, oko 20 m duboke i koja 4 m široke. Njima prolazi put od mjesta ,gdje se vadi snijeg, a vodi preko Dubovog dola u Hercegnovi. Snijeg ljudi vade iz jedne jame, oko 30 m promjera i kojih 100 do 120 m dubine. Jakim užetom od čelika spuštaju se dolje i istim putem dižu iskopani snijeg. Subra se na toj strani odlikuje još jednom sličnom jamom i kada se u nju baci kamen od kojih 10 do 20 kg težine, čuje se tek iza 6 do 7 sekunda udarac, znak da je kamen stigao na dno. Ova druga jama ima samo 10 m promjera, a bit će valjda jednake dubine kao i ona prva. Do naznačene dubine jame od kojih 100 m došli smo oko Zmajevog ždrijela.

Ne trebam spominjati, da nitko od nas nije zaželio spustiti se na dno te jame po užetu, ali zato smo svi bili složni, da se spustimo na južnu u Hotel Boka u Hercegnovom, jer nas je dan počeo da ostavlja. Žalili smo loše vrijeme, što nismo mogli izvesti naše nakane, proći i preko Dobrostice i tako je već drugi put omelo kišno vrijeme uspon na taj vrhunac, koji dominira hercegnowskim zalivom i pruža božanstven pogled na ulaz u Boku kotorsku.

Skoro smo došli u Dubovi dô, tamo nešto založili, za pola sata stigli do Vratla i odanle oštrim tempom nešto preko 1 sat u Kameni, a odanle za jedan sat u Hercegnovi.

Foto: Lj. Griesbach

Izvor Čabranke

L I S T A K

Planini!

Albert Nazor, Split

O planino sveta, što nebu si najbliža!
 O goro samotna, tiha i šutljiva!
 O kulo najtvrdia — dive najjači! — —
 Pozdravljam te,
 hramem mitski, pod plamom sunčevim!
 Klanjam ti se,
 oltaru b'jeli, pod srebrom zvjezdanim!
 Zdravo da si, drugarice b'jela!
 Da si zdravo! Zdravo! Zdravo! Zdravo!

Planino snježna! Goro studena!
 na usne tvoje mraz je i led pao!...
 U tvom ledu mom je srcu toplo;
 u studi tvojoj moja duša živi;
 u kamenu tvome moje bilo bije.
 Niz kamene žile krv mi jače vrije...

Tvoje su ruke kamene i tvrde,
 dlani su tvoji b'jeli i ledeni!...
 Skini sa mog čela sve bore zemne,
 i mrenu mi s oka baci daleko,
 da nikad više ne zaplačem! — —
 O planino b'jela! O goro čarobna!
 u vis najveći digni me!

Vrletni na kamen najviši ču sjesti
 u punom svijetlu plama sunčeva.
 Sunčano cvijeće sipat ču
 po njivam tvojim planinskim...
 A mlado sjeme kad proklije,
 s utrobe tvoje čupat ču
 plod nov, što krcat je rose jutrnje
 i pun soka planinskog — —

Tvrda goro! Planino visoka!
 O kulo drevna! Dive gordi!
 Oltaru b'jeli, tihu i šutljivi!...
 Pozdravljam te, snježni hramem!
 Zdravo da si, vilin prame!

Izlet na Motajicu

Čika Stipe, Slav. Brod

Dne 6. VIII. 1933. priredila je podružnica »Diljgora« u Slavonskom Brodu za svoje članove i druge prijavljene goste veoma uspjeli izlet na Motajicu.

Za sve nas Brodane Motajica je najzanimljivija planina. Ona je za nas svojim jasnim ili tamnim konturama najbolji i neprevarljivi barometar. Zato je Motajica svim Brođanima — a osobito vinogradarima — i draga planina, jer nam mnogo lijepog i korisnog unaprijed nagoviješta.

Za nas planinare Motajica je bila već odavna posebna želja i veselje. Mi smo planinari i planinke želili, da se uspnemo na njezine najviše vrhunce, koji se u tri glavice tako lijepo ukazuju sa naše savske obale ili iz Brodskog Vinogorja, pa da odanle — sa visine — kao suri orlovi pogledamo našu vijugavu Savu, naš dragi Brod, našu Posavinu, načičkanu bijelim i ubavim selima, našu Diljgoru, naš Papuk i Psunj, našu srebrnu Bosnu ponosnu, sa svojim krasnim i romantičnim planinama upravo tamo do junačkog i visokog Vlašića.

Svima nam se želja ispunila. Upravni odbor ugovorio je s ing. Löwy-em, da nas sa svojim motornim čamcem »Galebom« u jednoj dereglijiji dovuče do ispod Motajice.

Sve dane prije 6. VIII. padača je kiša, pa i u subotu 5. po podne udari još jednom pljusak i vjetar. Naši predskazivači vremena Joža i Joki bili su zadovoljni i rekli su da se ide, pače su sa Miškom i noć od 5. — 6. VIII. sproveli na dereglijiji, da nas ujutru pravovremeno dočekaju. I zbilja 6. VIII. u 5 sati ujutru skupili smo se svi na savskoj obali u dnu našeg Jelačićevog trga. Vrijeme je obećavalo biti najljepšim. Bez poteškoća ukrcali smo se u našu deregliju, a naš je »Galeb« laganim krilima poletio s nama vijugavom Savom do Kobaša podno Motajice. S obale su nam mahale i slale pozdrave neke dobre mamice, koje su svoje kćerke — planinarke — dopratile do mjesta, odakle smo krenuli. Nismo im ostali dužni. Prošavši ispod mosta prevezli smo se kraj Bos. Broda — tvornice »Standard« — Sijekovca — utoka Ukraine — otoka nad Ukrinom — Slavonskog i Bosanskog Dubočca. Vrijeme je bilo prekrasno. Žarko nas sunce punom snagom grijalo, jer je ozborje bilo bez ijednog oblačka. Usput vidjesmo dosta raznih ptica, koje najradije žive kraj vode, pa je naš lovac »čika Miro« na nekoje i pucao, no izgleda nije imao sreće da i jednu pogodi. Vidjeli smo i bezbroj — kako naši Slavonci kažu — »vodenih lastavica«, koje su nas sa svojim sitnim cvrkutom veselo pozdravljale. U prijatnom raspoloženju nakon 6 satne vožnje (radi jakog protivnog vjetra i talasa) evo nas u 11 sati na određenom pristaništu ispod Motajice u Bos. Kobašu nasuprot Slav. Kobaša.

Iskrcavši se iz naše »galije« započesmo pod vještim vodstvom našeg Jože, Miška i Jakoba uspon na Motajicu, koji nije bio lagan, jer je mjestimice bio veoma strm, a sunce nas svojim toplim zrakama nije nimalo štedilo. Išli smo od mjesta pristajanja cestom do km 39, pa se onda popeli na kotu 309 — Bajlazi brdo — Prosječna gradina 614 — pa na sedlo 543 te na Motajičku gradinu, odakle smo se spustili preko kote 306 potokom Brusnik na cestu blizu km 40, te se cestom vratili polaznoj točci. No ipak se išlo veselo naprijed. Na mjestima, gdje je bilo malo čistine od iskrčene šume, pružao nam se divan izgled na sve one slavonske pejsaže, koje smo htjeli s Motajice vidjeti. Šteta što na vrhu Motajičke gradine 652 m nema osobitog izgleda, jer je sve obrasio šumom, a potrebna piramida, koja bi ovdje bila korisna, još nije postavljena. Nadajmo se, da će se uskoro postaviti, a na nama je u toj stvari glavna zadaća, jer je i Motajica zapravo radno područje H. P. D., podružnice »Diljgore«.

Pred povratak odmorismo se pod najvišim vrhuncem i okrijepljeno svježom izvor vodom. Odmoren i okrijepljeni spustimo se opet do našeg logorišta, gdje nas je očekivala Sava, da nas osvježi iza napornog veranja po romantičnoj Motajici. I doista. Mi smo se svi rado predali (osim najmlade planinarke Nadice) ugodnim vodenim zagrljajima Save, koji su nas ponovno osvježili. Iza jednosatnog kupanja ukrcasmo se u 17 sati u našu deregliju, koja je doskora dobila izgled pučke svečanosti. Motor »Galeba« je zabrujio i on je pomladenom snagom vozio vesele planinarke i planinare u pravcu doma. Iza raznih dobrih zalogaja — jela i pila, uz pjesmu i šalu za vrijeme vožnje oko 20 sati, kada je najživlje na našem Jelačićevom trgu, pristadosmo uz pjesmu i juškanje na mjestu polaska, dočekani od mnogih, koji zbog različitih razloga nijesu mogli ili htjeli da nam se priključe, zatim od mnogih šetaoca, koji su čuli našu pjesmu, te došli do obale iz znatiželje, te napokon od mamica, koje su dočekale svoje planinarke i planinare.

Kroz Južnu Srbiju

Dr. Fran Kušan

(Svršetak)

Ohridsko jezero.

Zbog blizine Peristera i življe trgovine ide Bitolj u red onih gradova Vardarske Srbije, koji su relativno dobro posjećivani i gdje je turizam u lijepom začetku. Grupe domaćih i stranih planinara nisu više ovdje rijetkost, pa ni čovjek u planinarskom odijelu nije više toliko izložen znatiželji i pogledu stanovništva kao inače. Posjet je u autobusima daleko bolji, tako da je za put u Ohrid potrebno da se čovjek već dan unaprijed približeći u poslovnicu, kako bi dobio bolje mjesto.

Rastajem se od svoga prijatelja iz Prilepa, koji se vraća kući, pa polazim oko 8 sati u jutru za Ohrid. Cijena autobusu dosta umjerena (Din. 56.—). Vožimo se kroz krajeve, koji su jače obrasli od dosadašnjih, s manje golih i puštih mjesta. Noću je pala obilna kiša, još je i oblačno, pa je i ugodnije, i ako u ovom području i za najveće vrućine blizina Peristera i južnih jezera ublažuje odviše ekstremnu klimu. Prolazeći neko vrijeme uz rijeku Dragor zakrećemo više na zapad, ostavljajući u lijevo selo Capari, odakle je, kako sam već spomenuo, najlakši put na Perister. Kod Kažana napuštamo ravan, pa se zavojitom cestom uspinjemo u sve tješniji prolaz između južnih nastavaka Bigle planine i sjeverozapadnih ogrankaka Peristera, da kod Djavata postignemo najviši uspon (oko 1180 m). Odavde se polagano spuštamo u kotlinu Prespanskog jezera, koje ostavljamo dalje dolje na jugu, pa skrećući ponovno opet prema sjeveru, dolazimo u Resan. Ostavljajući sjeverni dio Prespanske kotline, prolazimo neprestano planinskim krajem i tek kod Koselja zalazimo u drugu jezersku kotlinu, u bogata i žitorodna polja na sjevero-istočnom okraju Ohridskog jezera.

Ko je uživao u ljepoti pogleda sa naših obronaka na Jadranu ili u veličanstvu prirode kojeg visoko planinskog jezera, toga ne može zadovoljiti slika, koju zapaža kada se približi Ohridskom jezeru. Niska i položita obala s vodenim biljem što strši daleko u jezeru iz vode, trošni i jadni kućerci uz samu obalu, prljavo zelenasta i mrtva voda bez ikakvog mirisa — sve su to stvari, koje ne mogu da oduševe čovjeka-planinara. Pa kad bih i htio da si dočaram sliku mora i da ovu prostranu površinu pretvorim u koji naš zaljev na Ja-

Foto: Dr. Kušan

Ulica u Ohridu

dranu — ne mogu — kontrasti su i suviše veliki: žitorodna polja i more, turska nošnja i njihove kućice i more... Ko bi to sve spojio?

Uzeo sam sobu u jednom hotelu blizu jezera. Mnogo gostiju i stranaca — a kako malo komfora, razumijevanja. Koliko će još vremena proteći, pa da se sve ovo uredi. A koliko je preduvjeta za napredak ovoga kraja! Već sama nadmorska visina (skoro 700 metara), blizina okolnih planina i obilje vode, uvjetuju blagu klimu i pružaju sve mogućnosti za razvoj prijatnih ljetovališta. S druge strane, vrlo stara varoš ima toliko historijskih spomenika (crkve, manastiri), toliko slikovitih sokaka sa kućicama orijentalnog stila, da će uvijek biti i ostati atrakcija za svakog putnika. (Vidi sliku u Prilogu!)

Nedaleko varoši u nešto zapuštenom kraju nalaze se »Mirjanini izvori«, gdje mnoge žene i djevojke peru i bijele rublje danas kao i prije mnogo godina, kada je nikla pjesma:

Mirjana platno beljaše

Na Ohridskite izvori...

Za svakog je stranca ipak najvažnije da posjeti manastir sv. Nauma u južnom dijelu Ohridskog jezera, uz samu državnu granicu prema Arbaniji. Veza je zgodna, jer je i putnika za taj kraj uvijek dosta. Pošao sam i ja slijedećeg dana i to motornim čamcem oko 8 sati u jutro. Vrijeme dosta rđavo, oblačno i kiša, ali jezero mirno — pa što da se bojimo. Nismo na moru... Putnika i

Foto: Dr. Kušan
Gostivar

previše u malom i za vožnju po jezeru udešenom motoru. Sjedimo na otvorenom, tako da vidimo krajeve, kraj kojih prolazimo. Držimo se više istočne obale jezera, poviše koje se dižu obronci Galičice planine, koja je danas najvećim dijelom u oblacima i magli. Gotovo iz svih mesta uz obalu zgodan je uspon na ovu gustom šumom obraslu planinu.

Vrijeme se pogoršava, diže se i vjetar koji pokreće jezero, stvarajući velike valove neodređenoga smjera. Motorni čamac poigrava kao kakova igračka na uzburkanoj površini. Nesigurni smo i iznenadeni ovakovim susretom. Većina putnika je zahvatila morska bolest, što još više povećava zabunu. Još više se držimo kraja, pa se zaobilaznim putem približavamo polako pristanisu uz sam manastir, kamo smo trebali stići za dva sata, a ovako smo se zadržali i preko tri. Manastir je smješten na visokoj hridini, odakle je lijep pogled i na jezero i na planine oko njega. Star je i obnovljen kao kraljeva zadužbina. U manastirskoj crkvi je i grob sv. Nauma, mjesto kamo dolazi uvijek mnogo naroda iz bliže i dalje okolice. Sv. Naum je svakako jedan od najvećih i najbolje sačuvanih manastira, s većim brojem kaludera, s mnogo interesantnih i za pravoslavlje svetih mjeseta. Bili smo manastirski gosti. Nedaleko manastira proteže se jugoslavensko-arbanska granica, koja prehvaća i preko jezera, uzimajući mali i južni dio za Arbaniju.

Ohrid—Tetovo—Ljuboten.

Ostavljajući najjužniju točku svoga puta i noseći sa sobom najljepše uspomene iz ovih krajeva krenuh natrag prema sjeveru, prema Šar-planinskom sklopu, što se na zapad od Skoplja proteže u jugozapadnom smjeru sve do arbanske granice. Cesta nas vodi najprije nešto prema zapadu uz samo jezero do varošice Struga, koja se smjestila na Drinu, što ovdje ističe iz jezera. Kraj je poznat zbog dobre ribe i obilja jegulja, ali i zbog malarije, kojoj pogoduje ovaj niski i vlažni teren. Napuštajući ovu nezdravu kotlinu nastavljamo krasnom dolinom Crnoga Drima, probijajući se često vrlo uskim i strmim prolazima po nagnutim obroncima

Foto: Dr. Kušan

Sv. Naum

i kroz tijesne klance. Rijetko je koji put ovako slikovit i raznolik, rijetko je gdje priroda pružila ovoliko ljepote, ovoliko krasnih oblika. Pravi planinski, gorski kraj. Duga je ovo ali lijepa vožnja kroz planinske predjele i nedaleko arbanske granice.

Dolazimo i do pogranične varoši, do Debra, povиše koje se u pozadini i na sjeveru diže najviša planina našega juga — Korab, čija je glavica trajno u snježnom plaštu. Više na zapad i sjeverozapad naziru se konture arbanskih planina,

Od Debra skrećemo nešto prema sjeveroistoku probijajući se još ljepšim tjesnacem rijeke Radike. Doskora se približavamo južnom zavodu Šare, koji nas odbija još više prema istoku, pružajući našem pogledu za čitavoga puta trajan užitak.

Još malo i evo nas u južnom dijelu prostranog i rodnog Pologa, gdje se smjestilo prijatno i vrlo čisto mjestance Gostivar, centar Južnog Pologa. Rijetko čovjek nalazi ovako skladnu varoš s toliko primitivnosti, a ipak s tako mnogo simpatičnih pojedinosti.

Produžujući autom gotovo u pravoj liniji Pološkim poljem stižemo u Tetovo (Srednji Polog), poznato ishodište za izlete na Ljuboten. Na čitavom putu pratili su nas s lijeve strane prostirani i bogatom šumom obronci Šare, čiji su se daleki i brojni visovi već iz daleka isticali snježnom bjelinom. Obilje najplemenitijih vrsta voća, poznatih i izvan ovoga kraja, takmi se s poznatom ljepotom tetovskih žena, čije se pravilne crte i uzrast još jače ističu u krasnoj narodnoj nošnji.

Za put na Ljuboten treba prevaliti još dobar dio Pološkog polja, jer pravi uspon na ovaj krajnji i sjeveroistočni dio čitavog planinskog lanca, u kome su brojni vrhovi i nešto viši od Ljubotena, započinje na sjevernom rubu Pologa. Put vodi posve uz podnožje planinskog sistema, uz naselja i bogate voćnjake.

Već pri kraju Pološkog polja redaju se gусте šume pitomog kostanja, ogromnih i krasnih stabala, koji su nadaleko širili miris upravo rascvalih cvjetova. Vratnice su krajnje mjesto u ovome kraju, odakle vodi lagani i zavojiti put kroz gustu bukovu šumu prema turističkoj kući, koja je podignuta na malom zaravanku poviše šumske granice. Moram spomenuti, da je u Vratnicama vrlo teško dobiti pratinju za Ljuboten. Ljudima u tome selu nije stalo do zarade... Od planinarske kuće, koja je dosta prostrana tako da ima mjesta za više planinara, vide se najviši vrhovi Ljubotena, tako da čovjek može gotovo šećući i za kratko vrijeme da obide tri gornja visa, koji su ove godine gotovo neprestano bili okrunjeni gustim oblacima. Vapnena podloga i siromaštvo svake vegetacije čine ovaj najgornji dio Ljubotena pravom kamenom pustinjom...

Crtice o vremenskim prilikama na Šar-planini

Dušan S. Krivokapić, Beograd

Opažanja, koja će u ovome napisu biti izložena, nemaju bogzna kakvu vrijednost i, sasvim prirodno, daleko su od toga, da bi poslužila za svestrano poznavanje vremenskih prilika jedne visoke i prostrane planine, kao što je Šara. Mogu ova opažanja biti i nepouzdana; ali, u nedostatku točnijih podataka, mi se moramo na ove, pa kakvi su da su, zasad osloniti.

Do gradiva za ovaj posao došlo se neposrednim promatranjem i mjerjenjem pomoći prostih sprava.

»Meteorološka observatorija« se nalazila kod ljubotenske posade, otprilike na visini od 1500 m. Temperatura je motrena pomoći malog C. toplomjera, kakav se često vidi na prozorima gospodskih stanova. Naš toplomjer, međutim, bio je prikovan o bukovom kocu. Za skupljanje oborina korisno je poslužio jedan limeni kotlić. Promjer njegovog otvora iznosio je 30 cm. Količina oborina utvrđivana je pomoći fotografске menzure od 100 cm³. Toplomjer je čitan u 12 časova u podne. Po planinskim vrhovima i, kad se smatralo za shodno, uz put temperatura je utvrđivana po malom C. toplomjeru, koji je ugrađen u spravi za visinska mjerjenja (Bezardov holosterik tipa No 20442).

Podaci se u glavnom odnose na razdoblje od 1. svibnja do 17. studenoga 1925. godine. Djelomična zapažanja potiču iz 1926. god. U oblasti Šar-planine proveo sam nekolike godine; stoga mogu mîrne duše da ukažem, da je 1925. godina bila zaista nepovoljna za kretanja po planini.

Tako je te godine, od svibnja do studenog, zapaženo: 26 kišovitih, 8 snježnih i 18 maglovitih dana. Najviše je mutnih dana bilo u svibnju (14), a najmanje u srpnju (3). Podjelu njihovu po mjesecima iskazuje ovaj pregled:

M j e s e c	Vjetar	Magla	Kiša	Snijeg	Količina taloga u mm
Svibanj	6	3	6	5	196
Lipanj	4	6	4	—	19
Srpanj	—	2	1	—	16
Kolovoz	1	2	3	—	21
Rujan	1	2	5	1	92
Listopad	3	3	5	1	75
Studeni	4	—	2	1	29
U k u p n o	19	18	26	8	448

Kao što se vidi, svibanj nije bio ni u koliko povoljan. Sedmog dana počeo je da pada snijeg. Tada su i stočari, koji su bili izdigli na ljetovanje, morali da uzmaknu opet u dolinu.* Temperatura je bila: -18° minimalna, -4° maksimalna. S drugom polovinom svibnja nastali su kišni dani. Onda je temperatura porasla: $+1^{\circ}$ minimalna, $+9^{\circ}$ maksimalna. Krajem mjeseca nastupile su magle i temperatura je opala -2.5° minimalna, $+1.9^{\circ}$ maksimalna.

Početak svibnja nagovjestio je toplije dane. U prvoj polovini ovog mjeseca temperatura je bila: $+8.2^{\circ}$ minimalna, $+18.7^{\circ}$ maksimalna. Druga polovina, međutim, donijela je kiše i olovne magle. Živa je osjetno padala. Temperatura je bila: -3.8° minimalna, $+0.5^{\circ}$ maksimalna. Na ljubotenskom vrhu nadena je temperatura -10.3° . To je bilo 30. svibnja, u 8 h. a. m. Gizdavi vrh bio je svekolik pod snježnim slojem. O trigonometrijskom znaku visile su dugačke klice leda.

Divne dane, pune sunca i planinske poezije, donio je srpanj. Olovna se magla pojavila tek 26. Vladala je samo dva dana. Zatim je nastupio jedan kišni dan, jedini u tom mjesecu. Minimalna temperatura u srpnju bila je -4.3° , a maksimalna $+27.8^{\circ}$.

Sredinom i prve i druge polovine kolovoz (6. i 19.) podala je kiša. Koncem istog mjeseca pojavile se magle. Održale se dva dana. Četvrtog dana poslije magle, osvanulo je jutro s kišom (28.). Teperaturna razlika u kolovozu kretala se od -1.4° do $+29.9^{\circ}$.

Rujan doneće prijatno iznenadenje: snijeg. Šestog su šarski vrhovi osvanuli pod bijelim pokrivačem. Doduše, visina snijega bila je neznatna: talog je iznio svega 15 mm. Poslije svibnja, najviše je oborina donio rujan. I temperatura je primjetno opala: -5.2° minimalna, $+9^{\circ}$ maksimalna. Prosječno gledan, rujan nije bio nimalo povoljan za naše podvige.

Prvi listopadni dan bio je pomućen kišom. Šestog je, opet, padaо snijeg. Sutradan se snijeg preobratio u kišu. Desetog je izvedeno i jedno penjanje na Ljuboten. Bješe oblačno. Na vrhu je temperatura bila -4.9° , u 10 h. a. m. Dakle, u prvoj polovini listopada imali smo svega 11 sunčanih dana. Druga mu se polovina odlikovala čestim kišama i maglama. Minimalna temperatura u listopadu bila je -3.3° , a maksimalna $+7^{\circ}$.

Sad gledajmo mjesec studeni. Doista, u početku, bješe on blag, prijatan, jednom rijeći: kakav se samo poželjeti može. Dugo će mi ostati u sjećanju. Kroj prvu desetinu novembarskih dana najjače se osjećala ona životopisna slika pozne jeseni. Pa i živin stub se uzdigao. Tih dana se temperatura kretala između $+8^{\circ}$ i $+12^{\circ}$. Šume, premda već ogoljene, bješe pune životodavnog sunca. Prijatne utiske izazivaše i ona divna pjesma, što izvire iz uvenulog lišća, koje šušti pod našim nogama. Dolina Vardara u Polugu, međutim, sva je bila pod mrkrom maglom i jamačno sumornom za žitelje u nizini. A gore, na planini, bilo je, kako već rekoh, sve svjetlo i veselo. Dan 11. osvanuo je s kišom. Iskazala je 5 mm taloga. Krajem prve polovine studenoga bili su dani veoma prijatni. Samo je temperatura opala za 4° . 15. je donio kišu sa 11 mm taloga. Ali već sutradan po Šari su bjesnile snježne vijavice. Talog snijega iznio je 13 mm.

To je bilo završno mjerjenje: 16. studenoga 1925. godine, u 11 h. a. m., ostala je ljubotenska »observatorija« bez svoga posmatrača!...

U odnosu na 1925., godina 1926. bila je daleko povoljnija. Ovo je samo općenita ocjena. Te godine nisam bio u položaju, da podrobnije motrim vremenske

* Istog dana u veče, u jednoj od ljubotenskih koliba, pri toploti od 20.5° C, bio sam razvio dva filmska svitka. Objeseni da se noću osuše, ujutro su oba filma nadena u smrznutom stanju. Celuloid je pucao kao ledena skrama.

prilike. Od značaja će biti, međutim, neka zapažanja o temperaturi, koja su prikupljena 3. veljače 1926., prilikom jednog skijaškog uspona na Šaru (glejaj: Hrvatski Planinar br. 2, 1932.).

Toga dana u tetovskoj kotlini vladao je mraz. Za vrijeme izleta se temperaturna razlika kretala ovako:

Mjesto i približna visina	Čas	Temperatura po °C
Staro Selo, 900 m	5:00	- 16.3°
Staroselski Orman, 1300 m	7:00	- 19.1°
Potok ispod Sibinova bačila, 1400 m	8:15	- 18.4°
Ljubotenska žand. postaja, 1500 m	9:30	- 9.7°
Kota, 2220 m	12:00	+ 1.5°
Ljubotenska postaja	14:40	+ 7.2°

Na Velikom Turčinu 2702 m, najvišem šarskom vrhu 20. kolovoza 1926., bilo je -5.3°, u 4.45 h. a. m. No živa je ubrzano skočila. Tako je u 8 h. bilo +6.2°, a između 10 i 11 h. nađeno je +10.7°.

Veoma je zanimljivo pastirsко vjerovanje o početku zime na Šar-planini. Po njima, prava zima sa snijegom, nastaje onda, kad »babulka otidna na spi'jenje u dupka« (znači: kad medvjed ode u rupu da spava). To biva — uvjeravaju čobani — na Mitrov-dan, a to je 8. studenoga. Za vrijeme boravka oko Šare, nepobitno sam utvrdio slijedeće: Godine 1924. snijeg je pao 6. XI.; 1925. pao je 16. XI.; 1926. pao je 9. XI.; 1927. pao je 13. XI. — Iz ovoga jasno izlazi, da vjerovanje šarskih pastira nije proizvoljno.

Visinu snijega na Šari nije bilo mogućno odrediti. Pouzdano je, da slojevi prelaze svakako tri metra, jer zatrpuju kolibu, koja inače odgovara većoj visini. Snježni usovi, te strašne nemanji, poznati su samo u centralnom, najmasivnijem čvoru Šare, naime, oko Krivošija, Kula i Lešnice. U sjeveroistočnom dijelu planine s proljeća se javljaju veoma opasne bujice, koje snose čitava stabla i velike gromade stijena. Pod planinom bujica ostavi snosinu, zagati korito i tu se izlije. Takvu pojavu mještani nazivaju »urivališće«. Već istekom lipnja zeleni se svekolika planina. Snježna platna, koja dočekuju novi snijćeg, opažaju se po kružnim zasjecima (cirkovima) i oko viših vrhova. Na Turčinu je 20. kolovoza kopljilo sedam velikih snježnika.

U području Šare duva vardarac. To je oštar i hladan vjetar, koji vazda donosi najezdu hladnoće. Po svome postanku i osobinama — vele stručnjaci — vardarac je sličan buri. Jačina ovog vjetra je osobito zapažena po planinskim sedlima, kao što su Šijak i Šar. Kadkad može vardarac da bude i opsan. Stočari se onda povlače u šume. Godine 1925. — što se vidi iz prvog pregleda — najviše je vladao u svibnju. Vjetroviti dani uglavnom su nastupali koncem mjeseca.

Posebnu pažnju zaslužuju magle, koje se opažaju u području naše planine. Magle se većinom javljaju koncem proljeća i početkom jeseni. Prema tome, one dočaravaju i dva različita prizora: planinske magle i magleno more.

Poslije kiše obično nastaju planinske magle. To su divni, bijeli i prozračni pramenovi. Njihov se talas začne u dolini, a potom se uputi k visokoj planini. U svome kretanju se magleni talasi cijepaju i obrazuju nebrojene pramenove. Polako se oni uzdižu i tako divno plove! Kad magla stigne do visine šumskog pojasa, koji leži između 1200—1500 m, onda se opet cijepa i počne da zalazi u planinske doline. Tada se opaža odista jedinstven prizor: kretanje i prebacivanje

maglenih pramenova uz planinske strane. Svaka se, pa i najmanja dolinica ispuni maglom. Magleni se pramenovi postepeno uzdižu i lagano hitaju svojoj meti: planinskom vrhu. Ljepota ovog prizora se nemjereno uvećava, kad se iza vihorastih oblaka pomoli nasmijano sunčeve lice. Onda se planina čini kao snom zadahnuta. Svjetle maglene brazdice, sjenke, orošeno stijenje, sedefaste kapljice prosute po lisnatom drveću i po mirisljavim proplančima — sve se to prelijeva pod razuzdanom igrom sunca i oživljuje ljestvicu svakovrsnih boja. Iznad visokog vrha, koji se ukazuje kroz maglu, blista se čarobni luk duginog spektruma. Toga časa iz svekolike planine zrači čista, božanska ljepota. Ne postoji uistinu taj smrtnik, koji tada ne bi zavolio prirodu.

I magleno more donosi slične radosti. Usljed intenzivnih isparivanja, s jeseni se u dolini Vardara obrazuju gusti slojevi tamno-sive magle. Ispuni ta magla cijelokupnu tetovsku kotlinu. Često prekrije i blisku planinu Žeden, koje se visina računa oko 1200 m. Po tome bi se ova mjera mogla uzeti kao granica, do koje seže magleno more. Ova se pojava gotovo i ne javlja na kosovskoj strani Sare, već, kao što je rečeno, samo u Donjem i Gornjem Pologu.

Oblast, koju ne osvoji magleno more, a to je planina, ostaje svijetлом. Tako se u isti mah i sunčamo i uživamo u veličanstvenom izgledu maglenog prizora. Ako nikad, izvjesno se tada ljudska jedinka osjeća zadovoljnom. U takvim časovima, i to sasvim nehotice, misli se zaustavljuju na onu izdvojenu sredinu, koja je duboko uvjerenja, da brodi u vodama blagostanja i sreće, dok, sasvim obrnuto, živi stvarno u dnevnoj pomrčini i svu svoju energiju upravlja na materijalne vrijednosti... Posmatrajmo draži maglenog mora. Magla ova ne miruje, nego se neprestano komeša i nabira. Iz tih previranja nastaju oblici, koji katkad oživljuju izgled čitavih planina. Razumije se, da ovi prizori — kaogod i ljudska čud — nemaju svoje stalnosti: podložni su trenutnoj promjeni. Časkom se izvije kakav talas nalik na planinu i taman privuče pogled, pa se opet, odjednom, raspline kao san. Pravo je uživanje posmatrati, kad se daleka gorostasna brda, kao kakve divne arabeske, ukažu kroz maglenu koprenu. Te daleke planine, kojih su doline i kose pokrivene maglom, a vrhovi čisti i pozlaćeni suncem, pa stoga blistaju kao djetinji osmijeh, podsjećaju na slike najljepših fjordova. S Ljubotena se za ovakovih dana osobito jasno opažaju površinski izgled i položaj vrhova na Karadžici, Golesnici, Jakupici i Solunskoj Glavi.

Zanimljiv trenutak nastupa, kad se magleno carstvo približi ivici raspadanja. Iz maglovite kotline uzdižu se talasi, koji bivaju sve veći i veći. Svaki od njih, kao da označava svoju stazu, za sobom ostavlja tanani pramičak bijele pare. U slobodnom prostoru se talasi razbijaju i odlijeću onamo, kuda ih struje gone. Valja znati, međutim, da se ovi talasi skoro uvijek usmjere na jug. Zbog toga naša planina ostaje opet svijetлом. Sunčeve se zrake već probijaju kroz pocijepani magleni zastor. Sumorna dolina se odjednom preobrazila i u njoj lijeska tihu Vardar. Sad i one daleke planine dobivaju drukčiji izgled. Magla je zahvatila sve one vrhove, koji su se maločas kupali u sunčevom rumenilu. Svijetli su vrhovi zapali u tminu. Gorje se nazad promijenilo i vratilo svome prvotnom, mrkom izgledu. Izgubilo se u magli i nestalo tako brzo, kao što nestaje i onaj namješteni osmijeh, koji daje, tobože, izražaja o ljudskom milosrdju...

Književnost

Kalendari za godinu 1934. — I ove je godine ugledao svijeta velik broj kalendara: džepnih, stolnih, naziđnih i drugih. Mi ćemo se ovdje osvrnuti na četiri kalendara. Jedan je od njih čisto planinarski, a ostali su neplaninarski, ali su nekoliko članaka namijenili planinarskoj misli i propagandi.

Kalendar Saveza planinarskih društava Jugoslavije. Uredili ga: dr. A. Brilej i Stjepan Čelar, a izdao ga Savez planinarskih društava Jugoslavije u Ljubljani. To je za ovu godinu prva publikacija Saveza, koja ima tu svrhu, da članove planinarskih društava i ostali planinarski svijet upozna s pojedinim planinarskim organizacijama i da im poda barem glavne podatke o svim planinarskim društvima, učlanjenim u Savezu. Nadalje je uredništvo smatralo potrebnim, da u kalendaru sabere one opće podatke i upute, koje su planinaru u raznim prilikama potrebne, a o čemu možda nije dovoljno upućen. Ovamo spadaju prije svega vremenska pravila, znakovi u nuždi, vozne olakšice, oprema i hrana i t. d. Pregledne karte objavljene su samo za neka područja Dravske banovine, dok će se za područja ostalih banovina objaviti slične karte postepeno u narednim izdanjima.

Kalendar je podijeljen zapravo u četiri glavna dijela. U prvom se dijelu nalazi kalendarium za rimokatolike i pravoslavne. Ovdje primjećujemo, da je trebalo donijeti i kalendarium za izraelicane i muslimane, jer takovih je mnogo u pojedinim društvima, koji su u Savezu PD. I kalendar za rimokatolike trpi na jednostranosti, jer je pisan samo za Slovence. U drugom dijelu kanlendara nalazi se na prvom mjestu uvod, koji spada sasvim na početak kalendara; zatim je prikazan postanak, razvoj i poslovni uspjeh Saveza PD; onda su iznesena pravila SPD; napokon je predviđeno, kako su sastavljeni: Savez planinarskih društava Jugoslavije, Asocijacija slavenskih turističkih društava i Međunarodna turistička federacija.

U trećem dijelu prikazana su područja pojedinih planinarskih društava po banovinama. Tu je bez sumnje trebalo iznijeti pregledne karte za područja svih triju organizacija, učlanjenih u Savezu, a u narednim izdanjima isto tako za ostala područja, da bude svakom pravo. Područja HPD su nedovoljno prikazana, pak im treba u slijedećem kalendaru više pažnje posvetiti.

U četvrtom dijelu su uputstva: za vozne povlastice na željeznicama i na parobrodima, zatim za pogranični promet, za pretkazivanje vremena po barometru, za opremu i hranu, za snalaženje u prirodi, za znakove u nuždi, za ručnu apoteku i za prvu pomoć u nezgodama.

Osim već navedenih pripomene dalo bi se štošta primjetiti i formalnoj strani, ali te primjetbe ne bi umanjile vrijednosti, koju ima ovaj kalendār za članove planinarskih društava. Mi ga svima toplo preporučamo s tim više, što mu je tako niska cijena od 12 dinara.

Napredak, hrvatski narodni kalendar za godinu 1934. dosegao je već dvadeset i treću godinu, otkako ga pokreću. Obilan beletrističkim i naučnim člancima nije zaboravio dati mjesta i odličnim planinarskim piscima. Odličan poznavalac starih gradova naših Duro Szabo vodi čitaoca »Kroz Hrvatsko Zagorje«, da mu u prirodnim ljepotama prokaže i dragocjenosti drevne kulture. Naš planinarski senior dr. Franjo Bučar opisuje »Dva karakteristična izleta na Ozalj g.r.a.d«, da služe primjerom, kako se narodni ideali teško shvataju i naplaćuju. A vođa hrvatskih planinara u Sarajevu dr. Josip Flegar hoće, da čitaoce »Napretka« pobudi na pažnju, kako kojih četrdeset kilometara

od Sarajeva postoji vrlo simpatična visoravan »Treskavica planina«. Da svoga vođu u nastojanju pomognu eno su planinarski drugovi Plaček i Kahn izložili i slike te zanimljive planine.

Lički kalendar za 1934. doživio je drugo godište svoje. Mlad je među svojim drugovima, ali im je djelom dorastao. Iz velikoga broja stručnih, poučnih i zabavnih članaka, pa onda iz slika i čak iz zagonetke osjeća se toplina zavičajne ljubavi, koja nigdje nije tolika kao što je u našega Ličana. Stoga evo i taj kalendar ima samo jednu svrhu, naskroz zavičajnu ličku, da Ličane po cijelome svijetu podsjeti na ljepotu njihova kraja, na bogatstvo njihovih duša. Svaki Ličanin, gdje god bio i kud god se selio, treba da u duši uvijek nosi svijesnu sliku zavičaja svoga. U toj slici vidi se tlo obilno vodama i gorama, a u svakoj vodi i u svakoj gori krije se veliko bogatstvo ruda, bilja i životinja. A kada sve to osvijetli sunce božje s vedroga neba, onda je to slika raja na zemlji. Takav je, eto, lički kraj, zavičaj tolikih junaka i tijelom i dušom. Svaki pisac članaka u ovo-godišnjem kalendaru nastoji, da Liku prikaže u pravom svijetu i značenju, i zato je taj kalendar prava pravcata lička enciklopedija, u kojoj nalazite sve, što želite o Lici znati. Za nas planinare, koji svoje sretne časove tražimo u velikoj uzvišenoj prirodi, ovaj će kalendar biti od velike koristi u času, kada nas gvozdeni konj poveze preko Kapele u nutrinju divnoga ličkoga kraja.

Narodno kolo, kalendar tjednika pod istim napisom, ima najviše gospodarskih članaka, a među njima po koji zabavni i poučni članak iz drugih naučnih područja. Zadovoljavajući potpuno svojoj svrsi, t. j. da seljaka i gospodara uputi u najpotrebnija znanja, nije ovaj kalendar propustio, da poseban članak posveti najljepšem kraju naše domovine, a to je Gorski Kotar. U tom je članku odličan poznavać i sin toga kraja Slavoljub Hibšer, (koji je inače tajnik kulturnog društva »Goranin«) prikazao u nevezanoj formi prošlost, sadašnjost i budućnost Gorskoga Kotara. Da taj prikaz bude potpuno zoran, opremljen je sa 11 vrlo uspjelih slika, koje predočuju razna mjesta Gorskoga Kotara. Naročito se ističe slika: »Pogled sa Viševice na Obruč, Risnjak i Snježnik«. Tko je Gorskim Kotarom prošao, taj će čitajući ovaj članak mnogo toga doznati i još više zavoliti ovaj kraj i nastojati, da ga što češće posjeti.

Dr. A. C.

Pozornica. — Broj 4. i 5. — Ureduje Mladen Širola, Zagreb 1933. Primili smo dva posljednja broja (4. i 5.) Pozornice, koju uređuje g. Mladen Širola, a izdaje knjižara Kratina, Zagreb, Radišina ul. 10. — U broju 4. donosi Pozornica mističnu pučku igru u 3 čina »Slijepa sirota« od F. Mervara. Sama igra vrlo je kratka, ali za seoske pozornice, koje puno ne traže, relativno dobra. Komad bi potpuno uspio, da je pisac mogao riješiti čvor bez upletanja »mistike«. Čini nam se, da je to za danas zastarjela stvar. Inače možemo reći, da je komad pozitivan i mi ga sa svoje strane preporučamo planinarskim pozornicama.

Peti broj donosi igru za djecu u 4 slike s predigrom i 3 međuigre od M. Širole »Sretan Božić«. Ovdje je već na bolji način istaknuo pisac svoje religiozno uvjerenje i dao nam na čistoj katoličkoj bazi jednu bolju stvarcu, koja bi se mogla prikazivati i u kazalištima. Glavni efekat pobuđuje pisac s jasnim opisom i pričljeno dobrom dijalogom, te dobrom kompozicijom. Uspjeh će još povećati česta izmjena pozornice. S ovim promjenama stvar nam postaje mnogo zanimljivija. U glavnom možemo kazati, da nam je igra g. Širole dobro došla u naše vrijeme.

Vrijedno je istaknuti i podvući činjenicu, da dobivamo sve više i više bilo kazališnih, bilo drugih stvari iz raznih grana književnosti — na osnovici kršćan-

sko-katoličkog poimanja. Vrlo dobra i utješna pojava, koja ne znači samo to, već se s pravom možemo nadati da ćemo se, ako Bog da, nabroj otresti raznih limunada kojekakvih socijalističko-komunističkih smjerova u književnosti.

Nikica Murković

Umjetnost

Pokret umjetničke fotografije. II. U »Foto reviji« od mjeseca ožujka 1933. otvorio je g. Otokar Hrazdira iz Ivanca anketu o pitanju foto-amaterских klubova i foto-sekcija u planinarskim društvima. Pošto na ovu anketu nije nitko reagirao i pošto se to pitanje i poslije rasprave na glavnoj skupštini planinarske podružnice u Ivancu nije pomaklo s mjesta, otvoreno je tomu pitanju mjesto u »Galeriji«.

U oktobarskom svesku toga mjeseca odgovara na to pitanje dr. Hinko Emili iz Sušaka. Općenito se drži, da je planinarska fotografija i foto-amaterstvo jedno te isto. No to ne stoji. Foto-amaterstvo je umjetnost, a slikanje krajobraza jest samo jedan smjer te umjetnosti. Da se planinarska fotografija poistovjećuje sa foto-amaterstvom razlogom su počeci foto-amaterstva u nas. Foto-amater ima u svim društvima, a u planinarskim najviše, pak se ovdje organiziraju u fotosekcije. Amater u tim sekcijama obrazuje se samo u jednom smjeru. Za sve ono, što je planinarsko, otvorena su vrata, a sve ostalo neplaninarsko nailazi na zapreke. Foto-amateri početnici, koji su izvan tih sekcija, ostaju osamljeni i za foto-amaterstvo predstavljaju mrtvi kapital. Kako da se taj mrtvi kapital iskoristi? Zar organizacijom u foto-sekcijama planinarskih društava? Ne. Dosadašnji pokusi donijeli su negativne rezultate. Onda ne preostaje drugo, već u manjim mjestima, gdje već postoje foto-sekcije, osnovati foto-amaterske klubove. Ni to ne, jer bi se time energije podijelile. Možda da se foto-sekcijama dade šira autonomija tako, da one fungiraju kao foto-klubovi. Ni to ne uspijeva. Na sve to predlaže dr. Emili slijedeće:

Svi foto-amateri, ma koji smjer foto-amaterstva njegovali, ma kojem pripadali društvu, moraju u istom mjestu, naročito manjem, biti udruženi samo u jednoj foto-amaterskoj organizaciji.

Riječ imadu članovi foto-sekcija planinarskih društava!

Dr. A. C.

Društvene vijesti

TOMISLAVOV DOM NA SLJEMENU NE POSTOJI VIŠE.

Još je u nedjelju 4. o. mj. stajao ponosan i čvrst na svojemu mjestu, a Božje je sunce obasjavalo pročelje njegovo. Trobojni znak Hapedea sa bijelim runolistom njegovim i posvetna ploča tisućgodišnjice oživješe na zrakama zimskoga sunca i veselo pozdravljuju svakoga, koji je pristupao hramu planinarske ljubavi.

U pola sedam izjutra, kada je prvi Prekratićev autobus dovezao prvu grupu Hapedaša zajedno s njihovim predsjednikom, Tomislavov Dom bila je u mraku i snu. Sve su odaje doma, dupkom pune skijaša, mirovale i šutjele, tek je jedna prostorija živjela u punome poslu, a to je ona, koja se brine za gladne i hladne želuce. Iza nekoliko časaka stigoše nove grupe planinara, a

onda u domu planuše svjetla, hodnicima i odajama stade gibanje, žagor i dozivanje. Pred domom škripahu skije i rezahu zamrzlim snijegom, a s juga oblaci rujni nagoviještahu blagi nedjeljni dan. Pojedini skijaši, spremni na svoje dužnosti, primaju zapovijedi i rekvizite, pa se otiskuju bijelim snijegom na određena mjesta.

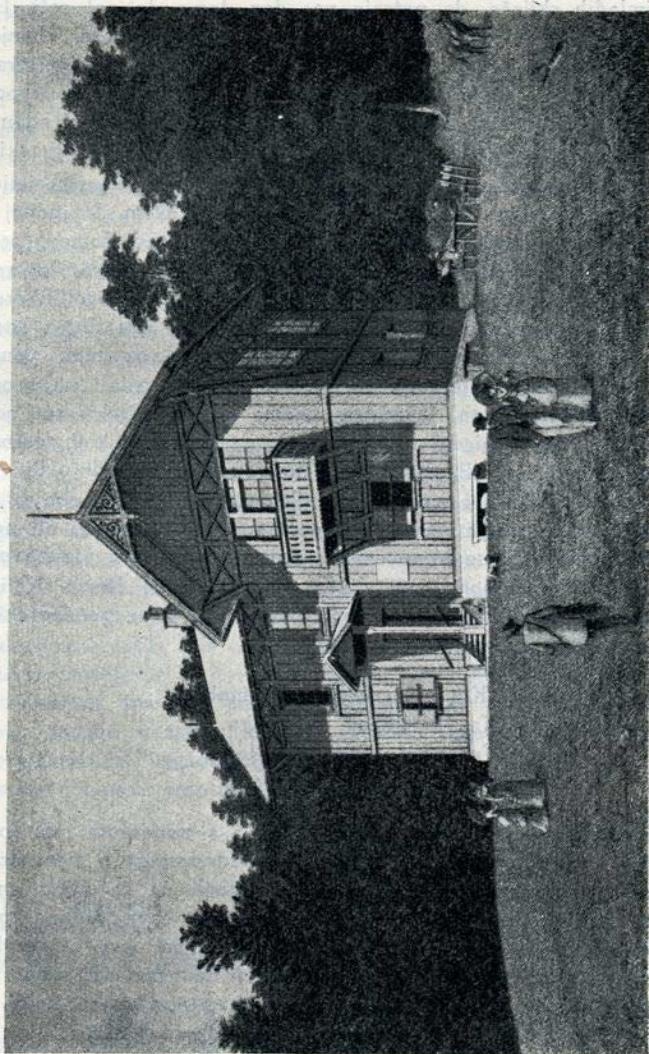
I tek je sunaše blago zagrijalo sljemenske vrške, započe trka starih, mlađih i najmladih skijaša, da potraje vas dan, tamo do pet sati. U tom vremenu Tomislavov Dom bijaše stjecište i zbir svih planinara. U njem nadioše svi toplu izbu i svaku drugu njegu potrebnu tijelu. Dom je izvršivao potpuno dužnosti svoje, kao da je jednik slatio posljedne časove svoje. Napokon prode dan. Žurbe i trčanja nesta. Dom se spremi da počine, a sutradan, u ponedjeljak, oživjet će opet, kada se počnu pribirati vojnici za svoju skijašku trku.

Ponedjeljak je, spokojna večer. Sljeme drijema, a njegovim jelicima kradu se mraci, zlonosni i tajni. Pod jelicima Tomislavov Dom. U jednoj odaji planinari, ostaci nedjeljnih posjetnika i gosti. U mrak pred domom probija jedan pramen svjetla, pa se poigrava na zamrzlom snijegu. Tako je radio jučer, prekjučer i svake one večeri, kada su gosti u toj izbi provodili sretne i bezbrižne časove svoje. A nije to radio tek zimi. On je i u druga godišnja doba spustio se s izvora svoga i kradom se protisnuo kroz mali pendžerak, pa ostao pred domom sve dotle, dok su posljednji gosti ostali na svome divanu. A bilo je tih gostiju vazdan, i mnogo, veoma mnogo. Neki su od njih već davno zaminuli i više se nigda ne svraćaju amo. A ima ih, koji godinama ovamo dolaze, i još su svježi i čili. Bože moj, što su sve ti ljudi ovdje »spelavalici!« Bilo je tu radosti, obijesti i smijeha, a nikada žalosti. Ta kako bi ove moglo ovdje i biti, kada su svi ti prijatelji i gosti bježali iz grada, od napora i tovara dnevnejih briga, da se u nevezanu društvu pozabave i zabavom odmore, a oko njih se raduje sloboda velike i uzvišene prirode Božje. Koliko je puta iz odaja ovih, baš tako kao i taj pramen svjetlosti, kroz pendžere ove probila snažna i oduševljena pjesma:

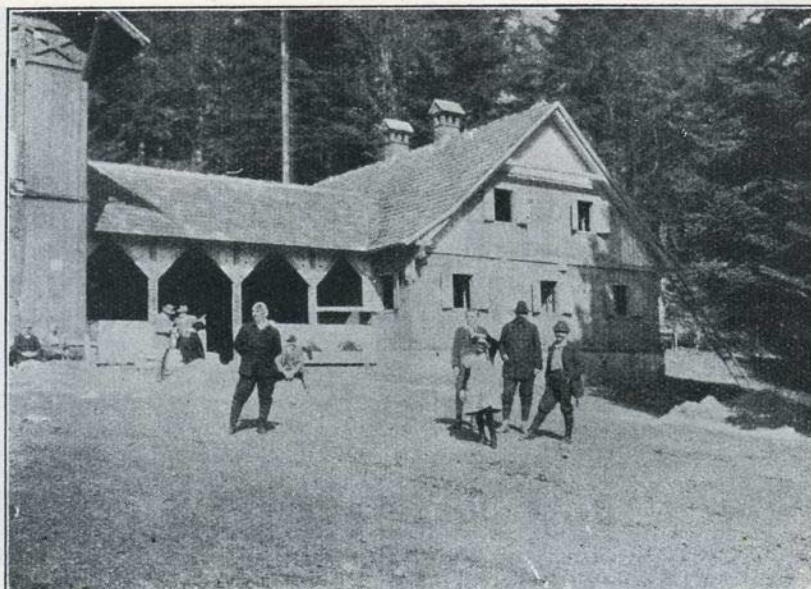
»Koj bi vendar hotel znati,
Kaj je ljubav bratinska,
Taj nek dojde i pogleda,
Kinč pajdaštva našega!«

Pa i oni pojedinci, koji su ovdje boravili s namjerom, da povučeni od vreve i meteža ljudstva bilo u tihoj izbi ili pred domom u sjeni krošnjate jele studiraju i pišu svoja neprolazna djela, nisu mogli da se otmu onom nadahnucu, što ga daje čovjeku ovaj zrak, ova svjetlost, ova toplina, ova fauna i flora. Sve te sili na raspoloženje, koga u gradu nema; sve te privlači i veže, i ti osjećaš, da nijesi više onaj, što no si prije nekoliko sati tamo dolje u nizini bio. Što velim u nizini? Bolje je reći u niskosti, u kojoj se čovjek pozemljar valja još gore nego li krmača u kaljavu blatu.

Davno je tomu, što ovamo svraćaju ljudi. U početku su njihovi posjeti bili rijetki i pojedinačni. To bijaše onda, dok nije bilo uređenih cesta i puteva. Za posjetnike toga vremena bilo je dovoljno ovo krilo zgrade (vidi sl. 1.), koju je godine 1878. izgradila općina grada Zagreba o svome trošku. Onda je u toj zgradi u prizemlju živio gradski lugar, a u prvom je spratu »Hrvatsko Planinarsko Društvo« dobilo dvije velike sobe sa balkonima, pa je manju sobu uredilo za gospode, a veću za gospodu. To je bilo ravno pred 56 godina. Više od pola ljudskoga vijeka. Kolike odonda promjene!

Sl. 1: Dom od §. 1878.—1912.

Sl. 2: Dom od g. 1912.—1925.

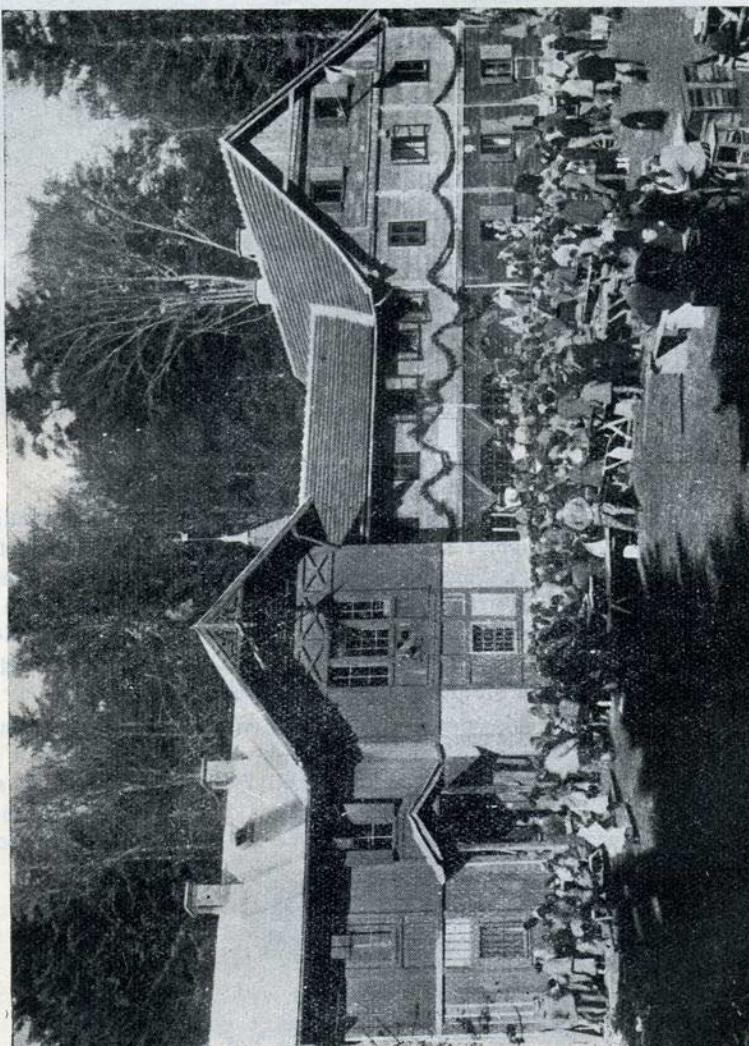
U staroj kući sastajahu se najučeniji ljudi i najvideniji građani grada Zagreba. Osim njih bilo je u njoj i stranaca iz raznih država. Da su svi ti posjetnici imali mnoga smisla za ljepotu, koju je Božja ruka stvorila u Medvednici i na Sljemenu, a naročito dubokog osjećanja na pogledu svih onih krajeva, što no se sa sljemenske piramide vide, o tom postoje neprolazni dokazi, zapisani u Spomenici, koja je ogledalo života u starome domu od godine 1879.—1889., dakle za jedan potpuni decenij.*

Stari dome moj! U tebi su mnogi pjesnici hrvatski nategnuli strunu lire svoje i njozi predali osjećaj duše svoje, a ona ga je izrazila snažnim i jakim ugodajem, koji mora da uzbudi dušu svakoga, koji ljubi ljepotu zavičaja svoga. Tko bi mogao ostati hladan na stihove, koje su na toči ovoj izrazili pjesnici Franjo Marković, Đuro Arnold, Strahimir Kranjčević, Josip Milaković, Božidar Kukuljević i toliki drugi. Svima njima

»Na Sljemenu s piramide
Zavičaja divni čar
Zatravljene oči vide,
Usplamčuje srca žar«.

A taj usplamčeni žar nije časovit. On traje sve dotle, dok u duši traje predodžba o čarima domovine, koje pruža pogled sa Sljemenom. I onda, kada se spustiš u nizine, da »cio tjedan u prahu niske sobe proboraviš, da brojiš novce i u strahu blagajne si rad sastaviš«, kako to lijepo reče ugledni građanin Janko Crnetić, koji je »svojih 140 kg tijela polako ali sigurno od 7 na

* Vidi o tom, što je u »Hrvatskom Planinaru« g. 1907. priopćio veleza-služni planinar prof. Vj. Novotni pod napisom: »Iz spomenice hrv. planinarskog društva na Sljemenu«. Str. 6.—10.

Sl. 3: Dom od g. 1925.—1934.

Foto: Pavušek

Sl. 4: Tomislavov Dom u ognju i dimu

večer do 1 ure po ponoći na Sljeme zanesao», i onda još uvijek kao antiteza dnevnog života tvomu stoji pred očima tvojim slika, koja u srcu stvara mile osjećaje i nesustale čežnje, što ih je pjesnik Kukuljević za sve nas izrazio ovako:

»Životat da je v'jek mi ovdje dano,
U krasnom društvu tom i zrak taj disat,
Slavulja damju, noći čut biljsat,
Uživat rajsку slast u svako vrijeme
Sa divnog visa tvoga, milo Sljeme!«

Na ove zanosnim stihovima izražene pjesnikove želje mnogi se građanin zagrebački dao pobudititi, da i on krene onamo, gdje »se krvna oka vjeda tare, suza briše«. Od nedjelje do nedjelje, od praznika do praznika, sve je više ljudi kretalo put Šestina i Kraljičinog zdenca, a odavle do Gradske kuće i do Piramide. One dvije prostorije u starome domu postadoše tijesne. Ni onda (god. 1911.), kada se iz toga doma lugar iselio, nije bilo zadovoljeno velikom broju posjetnika. Stoga je upravni odbor HPD zamislio i izveo (god. 1912.) gradnju drvene kuće, pa je sa starom drvenom povezao natkrivenom verandom (vidi sl. 2.). Sada je istom Sljeme postalo pravim izletničkim stjecištem. One dvije sobe u staroj kući postadoše blagovaonicama, a sobe u novoj kući služahu za spavaonice. Planinarski dom posta ljetovalištem za stalne goste, a svratištem za planinare. Ova je okolnost povisila broj članova Središnjice HPD, a time stvorila i nove potrebe, koje su neminovno iziskivale veće i brojnije prostorije. Napokon je član upravnog odbora, savjetnik g. Pisačić izradio nacrt za nadogradnju kuće i g. 1925. otvoren je Tomislavov Dom, ponos i dragocjenost »Hrvatskoga Planinarskoga Društva« (vidi sl. 3.).*

* Vidi o tom u »Hrv. Planinaru« g. 1925. članak: »Svečano otvorene planinarske kuće Tomislavov Dom na Sljemenu.«

Foto: Antun Glad

Sl. 5: Tomislavov Dom u prahu i pepelu.

Koliko je misli, čuvstava i želja, koliko truda i troškova vezano s tim velikim spomenikom kulture »Hrvatskoga Planinarskoga Društva!« Koliki su naši najbolji ljudi trošili svoje slobodno vrijeme, da podignu taj spomenik! Koliko je ljubavi, požrtvovnosti i samozataje uneseno u tcmelje i u stijene toga ponosnoga doma! Velika je knjiga, koju je povijest svojim perom ispisala o nastojanju i pregnuću upravnih odbora i ostalih članova našega društva, dok je konačno podignut »dom hrvatskih planinara, dom posvećen slavnom mužu hrvatskoga naroda, prvom kralju Tomislavu«, kako je to oduševljeno izvjestio dr. Prebeg prigodom otvorenja. Historija Tomislavova Doma jest golem odsjek historije »Hrvatskoga Planinarskoga Društva«. Ona je nedostizan ponos njegov, jer nije nikada ničime okaljana. Ona je po tome slavna stranica povijesti naše domovine i našeg naroda.

Tomislavov Dom na Sljemenu bijaše slavno djelo velikih naših ljudi u prošlosti, a ujedno i izgled čovječanske kulture uopće.

U pola devet navečer dne 5. veljače 1934. pao je taj spomenik žrtvom proždrljivog elementa — ognja. U času, kada se naši gorljivi i nesebični planinari skupljaju u svojim prostorijama, da povedu razgovor o dojmovima sa nedjeljne skijaške utakmice, pa da se dogovore što će i kako će naredne nedjelje, tržnu se zvonce na stolu, javljajući poraznu vijest svim planinarima:

— Tomislavov Dom na Sljemenu gori! —

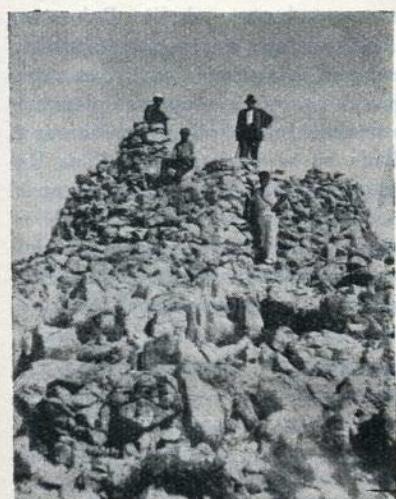
— Dodite, planinari, spasite ga! —

I planinari pohitaše u mrak, u snijeg, na Sljeme. A ondje je ognjena nem man proždirala nastojanja i muku planinara tolikih godina i nije dopuštala pristup onamu, gdje su pod ruševinama vapile tolike uspomene, toliki osjećaji, toliki izvori najljepšega planinarskoga shvaćanja, morala i vjere njihove.

Dr. A. C.

RAD PODRUŽNICA HPD

Kamena kula na najvišem vrhu Kamenjaka na otoku Rabu i piramida u šumskom perivoju Dundo. Na planinskoj kosi Kamenjaka na otoku Rabu, koja se proteže tamo od brežuljaka između sela Supetarska draga i kupališnog mesta Lopara pa sve do brežuljaka oko Barbata, najviši je vrh Kamenjak 408 m. Po ovom vrhu uzela je H. P. D. Podružnica u Rabu svoje ime Kamenjak. Odmah nakon obrazovanja podružnice Kamenjak u Rabu pristupilo se izgradnji potrebne turističke staze na Kamenjak, odakle se otvara jedinstven pogled na naše more i na otoče, a sve naoko na naše planine od Učke, preko Snježnika i Obruča, pa Kapelje i gordog našeg Velebita do brežuljaka oko Zadra. Već u prvim mjesecima svojega rada podružnica Kamenjak dovršila je turističku stazu na Kamenjak. Po red staze uređeno je vrelo Živa Voda i podignuta je mala kula vidilica na Kamenjaku. Godine 1932. je bila svečano otvorena turistička staza, a godine 1933. svečano je otvoreno uređeno vrelo Živa Voda (265 m) i vidilica (315 m).

H. P. D. Podružnica Kamenjak spremala je da izgradi na samom najvišem vrhu Kamenjaka na 408 m kamenu kulu. Ovu zamisljuju Kamenjak izgraditi onako, kakova je na Učki. Okrugla kula bila bi 4 do 5 metara visoka sa kamenom ogradom i klupom naoko na vrhu, a u samoj kuli bila bi prostorija s vratima za zaklonište. Stepenice bi vodile u polukrugu rubom zida kule na vrh. Potreba je velika, da se ova kula izgradi, jer je tu poludnevno a i cijelodnevno izletište na Kamenjaku do samog vrha a najdalje još do ruba na strmoj istočnoj obali nasuprot Velebita. Međutim je cijela istočna strma obala vrlo interesantna koliko za izletnika čamcem toliko naročito za planinara. Na tim strminama imade vanredno lijepih

klisura, od kojih se osobito ističe skupina klisura t. zv. Zvonici. Kroz te Zvonike treba izgraditi stazu pa sve do istočne obale, gdje se niže tek nekoliko dražica sa zdravom pitkom vodom. Kamena kula na samom vrhu Kamenjaka dobro će doći kao sklonište za nevremena, a osobito planinarima, koji krenu na istočnu obalu, služit će kao prenoćište, tako da se sjutradan rano u jutru spuste među klisure Zvonika i na istočnu obalu. Sa samog vrha pruža se krasan vidik na savlanac Velebita, na more i otoče. H. P. D. Podružnica Kamenjak obratila se na Središnjicu H. P. D. za skicu kamene kule a obraća se na sve prijatelje planinare da pošalju skicu kao svoj prilog ovoj tako potrebnoj planinarskoj izgradnji na Kamenjaku na otoku Rabu.

Osim izgradnje ove kamene kule na Kamenjaku pristupa H. P. D. Kamenjak izgradnji drvene piramide u šumskom perivoju Dundo na otoku Rabu. Direkcija šuma na Sušaku odazvala se molbi Kamenjaka glede drvene grade iz Velebita. Piramida bit će 12 do 15 metara visoka a smještena će biti na brežuljku u samom šumskom perivoju, odakle će se se otvarati pogled na cijeli šumski perivoj i dalje preko šume Kalifront na otoku Rabu, pa na samo kupališno mjesto Rab, more i otoče. Šumski perivoj Dundo posjećuju sve više koliko domaći toliko naročito strani kupališni gosti. O njihovim utiscima čitamo u svim jezicima Evrope u knjizi

posjetilaca, koju H. P. D. Kamenjak drži u lugarnici usred šume. I za skicu za ovu drvenu piramidu obratila se podružnica Kamenjak na Središnjicu, a preko ove na posestrime, koje su već podigle koju drvenu piramidu, da kao svoj prilog pošalju skicu.

Tako doprinosi H. P. D. Podružnica Kamenjak na Rabu dalnjem uredenju turističkog otoka Raba. Uređuje izletišta da budu što pristupačnija, koja su tako brojna na otoku Rabu, a sva mame koliko na more toliko na naš gordi Velebit.

U č k a r

Podružnica H. P. D. Kamenjak u Rabu održava svakog četvrtka u tjednu od-borske sjednice, na kojima se izvješćuje o tekućim poslovima i o izvedenim izletima, a donašaju se zaključci za daljnji rad, naročito za naredni izlet. Za zimskih pak mjeseci H. P. D. Kamenjak održava mjesечно bar jedamput članski sastanak, na kojem se drži predavanje, čita se iz planinarskih knjiga i pretresa daljnji rad. Dne 26. XI. 1933. održan je prvi uspjeli sastanak članstva u Rabu. Sastanak je otvorio predsjednik dr. Bujas iznoseći potrebu sastajanja. Ujedno će iznio što treba planinar da zna o vremenskim nepogodama u okolišu Raba i na Velebitu i o prognozi vremena u ovom kraju. Nakon toga pročitao je tajnik dr. Tomašić iz Hrv. Planinara: Deset planinarskih zapovjedi, primjenjujući ove zapovjedi za područje rapskih planinara. O planinarenju zimi i o opremi planinara obzirom na obuću, odijelo i hranu govorio je pročelnik fotosekcije Miroslav Maroević, iznoseći zgode i nezgode rapskih planinara, kada su se prvi put popeli na Rožanske kukove u Velebitu. Prilikom ovog članskog sastanka oprostili su se rapski planinari od svojeg druga ing. Augusta Horvata, koji je premješten u Zagreb, za kojim žali i H. P. D. Kamenjak, jer je bio njegovim odbornikom i vrlim suradnikom, a tako isto i Lovačko društvo Rab. U ime Kamenjaka zahvalio se ing. Horvatu na radu predsjednik dr. Bujas a u ime Lovačkog društva predsjednik g. Topić.

U č k a r

Planinarstvo u Zetskoj banovini. Podružnica »Orjen« u Dubrovniku podnijela je kr. banskoj upravi u Cetinju prikaz oko rada na razvitku planinarstva u Zetskoj banovini s namjerom, da banska uprava obrati izričitu pažnju težnjama planinarstva u svome području, pa da ih moralno i materijalno podupire. Taj podnesak glasi ovako:

»Uvez u obzir postojeće skromne prilike u banovini u pogledu hoteljerstva i autoturizma s jedne strane, a obzirom na prekrasne gorske predjele u banovini oko Durmitora, Maglić planine i Orjena s druge strane, pogotovo sa okolnošću, da ti planinski krajevi obiluju kroz mnogo mjeseca najpovoljnijim snježnim prilikama, dolazi se do zaključka, da je planinarstvo ljeti uz skijanje zimi ona grana turizma od koje bi cijela banovina mogla da crpe najveće koristi.

Jer ne treba mimoći činjenicu, da planinari i ako se upotpunjaju iz kruga obrazovanog i kulturnog ne traže niti konfora ni luksusa. Oni se zadovoljavaju skromnim opskrbnim prilikama, dapače i idu samo u takove krajeve. Zalaze u najzabitnije predjele, gdje duduše ne troše mnogo, ali baš radi te svoje skromnosti ne predstavljaju putujuću publiku, koja je mnogo ovisna o privrednom prosperitetu. Bave se ujedno geologijom ili botanikom ili fotografijom, sve opet samo novim sredstvima za propagandu pojedinog kraja, a u Slovenskim planinama ko-nično vidimo rezultat takovog rada, gdje cijeli predjeli baš i žive od planinarstva.

U malom opsegu služi primjerom rad našega društva na Orjenu. Kraj do godine 1928. u javnosti i nepoznat, obrađen je stručnim načinom. Markirani su putevi, upućeni su vodiči, sagraden je planinarski dom, ispitane su sve terenske prilike, povedena je opsežna propaganda putem štampe i fotografije, proučavane su meteorološke prilike, uredene komunikacije. Danas taj cijeli predjel predstavlja

u pogledu planinarstva i zimskog športa jednu organizovanu jedinicu. Prirodne krasote privlače i vanjski svijet u te planine, za koje se već znade, da imaju sve pretpostavke, kako bi i strani planinar mogao ovdje da prolazi i boravi. Inostrani vodići i planinski opisi vode o tome predjelu računa i bilježe je kao goru, koja je uređena za planinarstvo i skijanje.

Ali Orjen je samo skromna planina u poredbi sa Durmitorom i Maglić-planinom, te se ne može ni slutiti, kojeg zamaha bi moglo da uzme planinarstvo u tome predjelu, ako se jednom i tamo uredi sve ono, što je potrebno. Planinarstvo a pogotovo skijanje su međutim športovi, koji nose u sebi niz opasnosti, pa zato mogu da takovu organizaciju provode jedino lica, koja su se mnogo godina time bavila, koja poznavaju sve zahtjeve, koje rutinirani planinar i skijaš traže i koji će znati da uklone mnogo toga, što bi na razvitet te grane turizma moglo da nepovoljno djeluje.

Dosadašnji rad na Durmitoru, obavljen po zagrebačkim planinarima, bio je u glavnome taj, da se je fotografijom i kinematografijom skrenulo u javnosti pozornost na te još netaknute gore. Obavljen je i u inozemstvu već niz predavanja. Napisani su mnogi članci. Upućeni su tamo već mnogi Englezi, Nijemci i Austrijanci. Sve je to tek skromni početak a za daljnji razvitak planinarstva u tim predjelima ne dostaju još sve one pretpostavke, koje planinar uz ono, što je dala priroda sama od sebe, redovito traži.

To bi bilo:

I. Stručna i programatička propaganda pisanjem, fotografijom i kinematografijom, naročito u pogledu športskom, geološkom i botaničkom. Veća i manja znanstvena djela, n. pr. poput onoga o Velebitu od našega člana dr. Poljaka, veza sa stranim planinarskim društvinama, organizacija stručnih predavanja i izleta.

II. Ispitivanje pristupa u pojedine predjele, markacija puteva, sastavljanje opisa tih puteva, publikacija kratkih vodiča i specijalnih geografskih karata.

III. Upućivanje domaćeg pučanstva u saobraćaj sa planinarima, upućivanje vodiča i nosača te njihova organizacija.

IX. Organizacija opskrbe hranom i vodom, uređenje konačišta, publikacija svih tih podataka.

V. Gradnja planinarskih domova, puteva i cesta.

VI. Ispitivanje meteorooloških i terenskih prilika za zimski šport.

To bi bili u kratko zadaci, kojih je ispunjenje pretpostavka, da se razvije promet planinara u tome predjelu onako, kako ga on i zasljužuje.

Jedna od prvih posjeta ministra građevina, bivšeg gradonačelnika grada Zagreba i člana Hrvatskog planinarskog društva, gospodina profesora Srkulja, bila je namijenjena baš našoj banovini a boravak Njegovog Veličanstva Kralja oko Durmitora dokazom je, da taj kraj zasljužuje doista najvišu pažnju.

Taj naš prikaz zamišljen je u tome smjeru, da kr. banska uprava kod odnosnih odluka u interesu što uspješnijeg rada oko razvjeta turizma u našoj banovini uzme u obzir te naše stručne smjernice, a naše društvo će rado staviti na raspolaganje svoje sile oko što boljeg uspjeha tog nastojanja. Jer baš radi skromnih budžetskih mogućnosti je od naročite važnosti, gdje i kako će se utrošiti pojedine svote, da budu prije svega od što veće i opće koristi. Našem bi društvu bilo također naročito drago, ako bi se putem banske uprave moglo da obave odnosne publikacije a 60-godišnje postojanje našeg društva sa brojnim pobjužnicama i planinarskim kućama najboljom je garancijom, da će i u ovom slučaju naš rad biti na opću korist.

Planinarska kuća na Biokovu. U splitskom dnevniku »Novo Doba« od 22. studenoga 1934. saopćena je ova bilješka: »HPD Biokovo, shvativši važnost

planinarskog doma za razvitak planinarstva i turizma uopće, počelo je početkom ove godine gradnjom kuće na Biokovu koja je već dogotovljena. Kuća se nalazi iza Vošca nad Makarskom koji je visok 1360 m. Ima dvije velike sobe i jednu manju sa 24 kreveta, kupaonu, blagovaonu i ostale prostorije, terasu za sunčanje, ispod terase konačište za eventualne noćne putnike i čatrnju za vodu.

Biokovo je jedna od naših najljepših planina sa prekrasnim vidicima naše zemlje. Sa njegovog najvišeg vrha sv. Jurja, (1763 m) u ljetnim danima pruža se nezaboravljiv vidik na otoke pred njim; u dalekim daljinama vidi se obala Italije, a po našoj unutrašnjosti sve tamo do sarajevskih planina.

S planinskom kućom omogućeno je ugodnije planinarenje koje svake godine vuče sve više planinara, a naročito u ljetnoj sezoni, za strance, koji dolaze u Makarsku Biokovo je privlačiva tačka».

Isti je taj dnevnik nekoliko dana prije objavio, »da su u izlogu podružnice HPD »Mosor« u Splitu izložene dvije slike Planinarskog doma na Biokovu, koji je dovršen. Lijepa i solidna građevina, koja će dobro doći, osim domaćim planinarama, također i strancima u Makarskoj. Strani gosti, kako je poznato, vrlo rado polaze na Biokovo, a ovim im je to olakšano i omogućeno. Makarska, kao turističko mjesto, upravo je trebala jedan takav Dom, a mora da ga zahvali predanosti nekolicine planinara makarana koji su, i pored svih teškoća finansijske naravi, svojski radili da bi ga u ovo teško doba podigli, u čemu su i vrlo lijepo uspjeli.«

Podružnica »Biokovo« u Makarskoj izdržala je čelično i savjesno do kraja. Bez pomoći, koje joj bijahu obećane, podiže na vrhu Sv. Jurja spomenik požrtvovanosti, ljubavi i idealu. Taj spomenik treba da je zapravo svjetionikom na putu do etičkoga podizanja onima, koji su toga potrebni. Mi znamo, koliko su makarski planinari podnjeli muke i borbe, dok su trud svoj ovjenčali vidljivim i trajnim uspjehom. Čast njima velika, a u priznavanju veličine njihova rada ne smijemo zaboraviti one drugarske ljubavi, koju su biokovčanima iskazali splitski mosoraši. Vrijedno je s toga zbog povijesti planinarstva zabilježiti taj primjer djelotvorne drugarske ljubavi. Mosoraši posegnuše u svoje džepove, sabiraju doprinose i pisahu u svojim novinama apele kao što je ovaj, štampan u dnevniku »Novo Doba«:

»Pomoć za gradnju Doma na Biokovu. Gradnja Doma na Biokovu zapela je zbog oskudice sredstava kod naše posestrime »Biokovo« u Makarskoj. Biokovo za mnoge strance, koji za vrijeme ljeta duže vremena proborave na lijepoj makarskoj plaži, nije manje privlačivo od same plaže, pa se nadamo da će gradani Makarske, hoteli i institucije, koje dolaze u obzir, vidjeviši kako strani planinari rado posjećuju Biokovo i od kojeg će značaja biti Dom za samu Makarsku i njen turizam, priteći u pomoć jednom brzom pomoći, kako bi se Dom mogao dovršiti još prije zime, po mogućnosti još za vrijeme sezone stranaca. Nego, i mi planinari splitski trebamo poduprijeti pohvat drugova u Makarskoj, ne samo iz planinarske solidarnosti, već i zato što ćemo se tim objektom kao uporištem pri našim ekskurzijama i sami posluživati bilo i samo par puta na godinu, pa je naša planinarska dužnost da ipak nešto doprienesemo za taj odvažni pothvat.«

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.—; za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—. Pretplatu, reklamacije i rukopise prima HPD središnjica u Zagrebu, Varšavska ulica broj 2a. — Odgovorni urednik: Dr. Ante Cividini. — Izdavač: »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d., Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Selska c. 47.